

Het paard en zijn oorsprong

Geven basisverzorging paarden Het paard en zijn oorsprong Theorie

Desirée Haan
Hanneke van Rinsum
Heleen van Wingerden

eerste druk, 2001

Artikelcode: 26005.2

Colofon

Auteursteam	Desirée Haan, Hanneke van Rinsum, Heleen van Wingerden
Onderwijskundige	Annette Scholten
Illustraties	Verbaal - bureau voor visuele communicatie
Redactie	Piet Hugen

© 2001 Ontwikkelcentrum, Ede, Nederland
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, hetzij mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Ontwikkelcentrum.

Voorwoord

Deze uitgave bevat de onderwijseenheid Het paard en zijn oorsprong van de deeltkwalificatie Geven basisverzorging paarden. Voor de onderwijseenheid is er een uitgave met opdrachten en bronnen en een uitgave met theorie.

Opdrachten

Aan het begin van elke opdracht staat het opdrachtdoel. Daar staat wat je aan het einde van de opdracht moet kunnen. De opdrachten bevorderen de zelfwerkzaamheid. Met de opdrachten kun je je kennis in de praktijk toetsen of bepaalde vaardigheden trainen. Als je alle opdrachten met voldoende resultaat hebt uitgevoerd, beheers je de stof.

Bronnenoverzicht

Om de opdrachten uit te voeren heb je informatie nodig. Hiervoor kun je het bijbehorende theorieboek gebruiken. Maar je kunt ook andere bronnen raadplegen. In het bronnenoverzicht staat waar je allemaal informatie kunt vinden over de omgang met en het gedrag van paarden. Dit kunnen boeken zijn, maar ook vakbladen, folders, video's, het internet, etcetera.

Theorie

Het theorieboek bevat de theorie die je het meest nodig hebt en die niet gauw verandert.

Om het bestuderen en verwerken van de tekst gemakkelijker te maken kun je aan het einde van elke paragraaf verwerkingsvragen maken.

Namens het auteursteam wens ik je veel succes bij het werken met deze uitgave.

Het auteursteam

Inleiding

Het boek Het paard en zijn oorsprong vormt een onderdeel van de lesstof voor de deelkwalificatie Geven basisverzorging paarden (3J010).

In het eerste hoofdstuk staat de herkomst en de geschiedenis van onze huidige paarden en pony's centraal. Er is daarbij ook aandacht voor de verschillende wijzen waarop het paard de mens ten dienste heeft gestaan en nog staat.

Het tweede hoofdstuk gaat in op het exterieur en het signalement van paarden. Verder komen de rassen en kleuren aan de orde. Ook de wijze waarop de kleurvererving plaatsvindt, komt aan de orde.

Het derde hoofdstuk gaat over het gedrag van paarden. Niet alleen het normale gedrag, maar ook afwijkingen worden behandeld.

Het vierde en laatste hoofdstuk gaat over het omgaan met paarden. Hoe je een paard moet vasthouden en geleiden, maar ook hoe je een halster kunt maken om een paard veilig mee te geleiden.

De auteurs

Inhoud

Voorwoord 5

Inleiding 6

1 De geschiedenis van het paard 9

- 1.1 De ontwikkelingsgeschiedenis van het paard 9
- 1.2 Het gebruik van het paard 13
- 1.3 Afsluiting 18

2 Exterieur en rassen 19

- 2.1 De bouw van het paard 19
- 2.2 Rassen 20
- 2.3 Signalement 28
- 2.4 Afsluiting 42

3 Gedrag en zintuigen 43

- 3.1 Het paard als kuddedier 43
- 3.2 Zintuigen 46
- 3.3 Gedrag 50
- 3.4 Afsluiting 61

4 Omgaan met paarden 62

- 4.1 Het geleiden en vastzetten van een paard 62
- 4.2 Afsluiting 68

Trefwoordenlijst 69

1 De geschiedenis van het paard

Oriëntatie

Om goed met paarden te kunnen omgaan moet je iets weten over hun eigenschappen en gedrag. In dit hoofdstuk leer je hoe het paard geworden is tot wat het nu is. Daardoor zul je ook beter begrijpen waarom er zoveel verschillende typen paarden zijn ontstaan. De mens heeft in de loop van duizenden jaren het paard voor allerlei doeleinden gebruikt. Je zult zien dat daardoor de geschiedenis van de mens en die van het paard heel vast met elkaar verbonden zijn.

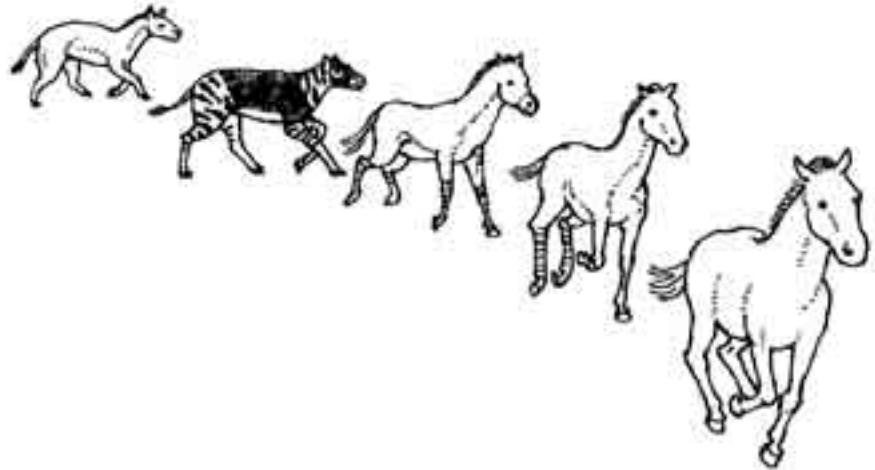
1.1 De ontwikkelingsgeschiedenis van het paard

Waar het paard precies van afstamt, wanneer mens en paard voor het eerst met elkaar in contact kwamen, wanneer de mens paarden is gaan temmen om ze als rij- of lastdier te gebruiken, we weten er maar weinig van. Het is opvallend hoeveel verschillende paardenrassen er bestaan. Deze verschillen niet alleen in grootte, maar ook in lichaamsbouw en dus ook in manier van lopen. Denk ook eens aan alle verschillende haarkleuren. Hoe zijn deze rassen en typen ontstaan?

De prehistorie

fossiele resten Men heeft *fossiele resten* (overblijfselen en afdrukken van beenderen) gevonden van de stamvader van ons huidige paard in gesteenten van 70 tot 75 miljoen jaar oud. Er bestaan zelfs volledige fossiele skeletten van deze voorvader, waarvan men aanneemt dat het de stamvader is van allerlei plantenetende hoefdieren, dus niet alleen van het paard. Deze stamvader zag er overigens absoluut niet uit als een paard zoals wij dat nu kennen. Dit oerpaardje was een klein dier met een schofthoogte van 25 tot 40 cm (dus de grootte van een vos) met vier behoorlijke tenen aan de voorbenen en vijf tenen aan de achterbenen, waarvan er slechts drie de grond raakten. Het leefde in moerassige bossen en at voornamelijk klimplanten, vruchten en bladeren. Uit dit dier ontwikkelden zich, via allerlei overgangsvormen, het huidige paard, de ezel en de zebra.

Fig. 1.1
De ontwikkeling van het
paard gedurende
ongeveer 55 miljoen jaar.

Deze ontwikkeling werd mede veroorzaakt door de veranderingen die de aarde onderging. Als gevolg van vulkanische uitbarstingen ontstonden gebergten en hoogvlaktes en de leefomstandigheden voor het oerpaardje veranderden. Ongeveer 20 miljoen jaar geleden kwam er een nieuwe plantenfamilie tot ontwikkeling: de grassenfamilie. Deze planten veroverden in snel tempo de drogere gebieden op het noordelijk halfrond en er ontstonden nieuwe grasvlaktes waarvan veel diersoorten profiteerden.

territorium

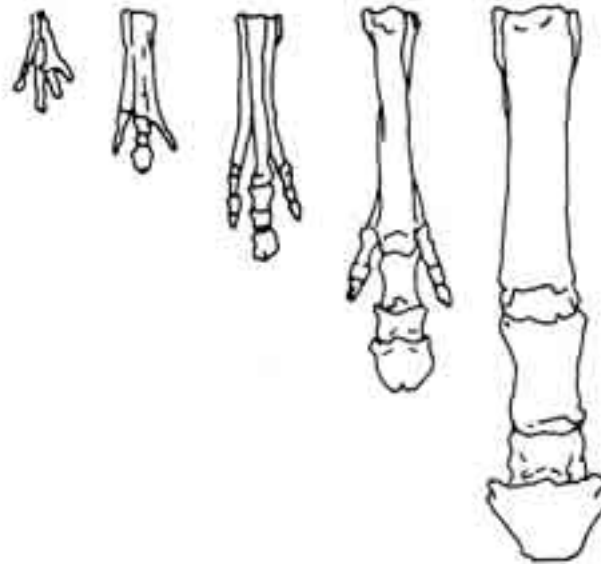
Het oerpaardje verplaatste zijn *territorium* (leefgebied) naar hoogvlaktes en grasvlaktes, waar hij door zijn wendbaarheid en snelheid in staat was aan zijn natuurlijke vijanden te ontkomen en waar hij tevens voldoende voedsel kon vinden: hij werd een graseter.

Langzamerhand begon hij steeds meer op een paard te lijken en de schofthoogte werd 100 cm (we zijn ondertussen wel 40 miljoen jaar verder!). Zijn tanden veranderden in speciale snijtanden en kiezen om de taaie grassen te kunnen vermalen. Zijn ogen en oren kregen een andere vorm en plaats om beter te kunnen horen en zien tijdens het zoeken naar voedsel. Dit was nodig om te kunnen overleven, want op tijd vijanden ontdekken en een groot gebied overzien waren van levensbelang.

rudimentaire

Tijdens die hele ontwikkeling spelen zich ook allerlei veranderingen in de voet af. Deze heeft nu nog maar een teen, de zijtenen zijn helemaal verdwenen. In een moeras hadden deze nut, op de grasvlakte niet meer. Overigens zijn deze tenen nog aanwezig als *rudimentaire* lichaamsdelen. Dat wil zeggen: restjes van lichaamsdelen die hun functie verloren hebben en zich daarom niet meer ontwikkelen. Denk maar aan de beide griffelbeentjes, de zwilwrat en het spoor in de vetlok. Het paard ging ertoe over om op de punt van de ene teen te lopen. De benen ontwikkelden zich om lang te kunnen rennen tijdens een vlucht. De benen werden lang en dun, zodat ze minder energie eisten tijdens het voortbewegen, waardoor vluchten langer vol te houden was.

Fig. 1.2
Ontwikkeling van de
paardenvoet gedurende
55 miljoen jaar.

Deze paardjes leefden in Noord-Amerika en verspreidden zich vandaar naar Zuid-Amerika en Azië (in die tijd, 15 miljoen jaar geleden, zat Noord-Amerika nog met een landtong vast aan Siberië).

Via Azië kon ook Europa bereikt worden, evenals Afrika. Het enige werelddeel dat niet bereikt kon worden, was Australië.

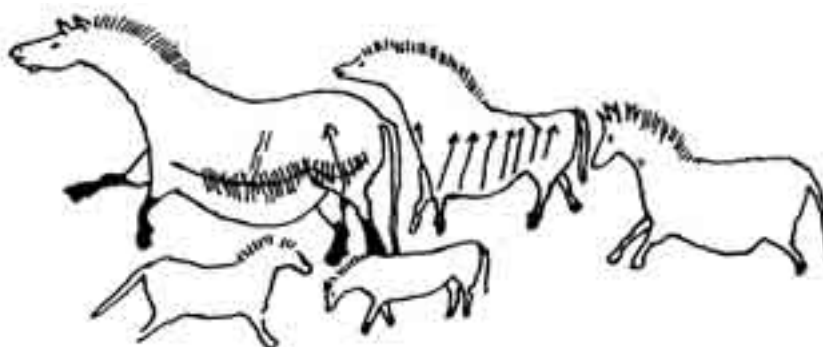
Toen kwamen de ijstijden (ongeveer een miljoen jaar geleden tot 9000 v.Chr.). In deze tijd werd een groot deel van het noorden van de wereld een aantal malen door een grote ijskap bedekt. Daardoor veranderde de plantengroei en veel paardachtigen werden naar het zuiden verdreven, richting Afrika en het Midden-Oosten. Zo ontstonden er verschillende typen wilde paarden: zwaargebouwde typen, die tegen een redelijk koud klimaat konden en kleinere steppenpaarden. Dat de oorspronkelijke paarden in Amerika 8000 jaar geleden uitstierven, ligt niet aan de ijstijden, maar heeft een andere, onbekende, oorzaak. Het paard is na Columbus (1492) pas weer in Amerika ingevoerd door de kolonisten.

Het Stenen Tijdperk

Het eerste contact tussen mens en paard moet in het Stenen Tijdperk hebben plaatsgevonden, toen de mens nog in grotten woonde en leefde van de jacht en de visvangst. In Zuid-Frankrijk zijn op de muren van grotten afbeeldingen gevonden van paarden. De meeste schilderingen zijn jachttafereelen, zodat hieruit moet worden opgemaakt dat het paard voor de mens een belangrijk wild was; zowel het vlees als de huid en de beenderen werden gebruikt. Deze mening wordt nog versterkt door de enorme hoeveelheden opgestapelde paardenbotten die men hier en daar gevonden heeft.

Fig. 1.3

Prehistorische tekening van wilde paarden in de grotten van Lascaux in Zuid-Frankrijk.

Door deze botten en de muurschilderingen kunnen we ons een aardig beeld vormen van het paard uit die tijd (20 000 jaar geleden): een schofthoogte van ongeveer 1,40 m, een groot hoofd met grote tanden en grote stevige benen.

Van dit type leven er in Europa en Azië nog steeds exemplaren in het wild: het zogenaamde przewalskipaard. Dit paard kan als voorouder van ons huidige koudbloedpaard worden genoemd. Er kwam in het Stenen Tijdperk echter ook al een lichter slag paarden voor, zoals ook door botvondsten is bewezen.

Na de ijstijden (vanaf 9000 v.Chr.)

In Europa leefden nu verschillende, grotere en kleinere paardentypen. Deze kruisten zich met elkaar, waardoor langzamerhand allerlei verschillende vormen ontstonden. De Britse eilanden waren echter omstreeks 15 000 v. Chr. (tijdens de ijstijden) losgeraakt van de rest van Europa. Men neemt aan, dat daar vooral de kleinere typen stevige paarden, die goed tegen de kou konden, leefden. Pas in ongeveer 1000 v. Chr., in de Bronstijd, waren de mensen in staat boten te bouwen die sterk genoeg waren om vee te vervoeren, waardoor er toen pas weer andere paarden konden worden ingevoerd. Dit betekent, dat er 14 000 jaar lang voornamelijk kleine paardentypen aanwezig waren op de Britse eilanden. Gedurende deze periode kruisten deze kleine typen zich onderling, waardoor er allerlei mengvormen ontstonden. Pas later werden deze typen weer beïnvloed door paarden die in Engeland werden ingevoerd door de Romeinen en de Vikingen (0 - 1000 n.Chr.) Dit verklaart, waarom er juist in Groot-Brittannië en Ierland zoveel verschillende ponyrassen zijn ontstaan.

Het paard wordt door de mens getemd

Op de Zuid-Russische steppen werd ongeveer 4000 jaar voor Christus de tarpan getemd. Dit edele, muisgrijze, paardje kwam ook in Europa in het wild voor. Vanuit de Russische steppe is dit paardje terechtgekomen in Perzië, Egypte, Griekenland en tenslotte Rome, maar ook in China, waar men begon met deze paarden te fokken en ze te gebruiken als trekdier, lastdier en rijdier. Er ontwikkelden zich ruitervolken, die vanuit Azië grote delen van het Midden-Oosten veroverden. Hun ruitercultuur had grote invloed op de volkeren in Europa. Bij de oude Grieken werden al 600 jaar voor Christus tijdens de Olympische Spelen wedrennen gehouden met aangespannen paarden en bereden paarden.

De oudst bekende handleiding voor het paardrijden werd 400 jaar voor Christus geschreven door de beroemde Griekse generaal en schrijver Xenophon.

Vragen 1.1

- a Wat zijn fossiele resten?
- b Wat zijn rudimentaire lichaamsdelen?
- c Welke rudimentaire lichaamsdelen zijn er nog te vinden bij het paard?
- d De fossiele resten van het oerpaardje werden vooral in Amerika gevonden. Waarom vond Columbus dan geen paarden in Amerika?
- e Welke wilde paardentypen spelen een rol in de ontstaansgeschiedenis van het paard?
- f Er bestaan heel veel ponyrassen van Britse oorsprong. Hoe komt dat?

1.2 Het gebruik van het paard

Nadat het de mens gelukt was om het paard zodanig te temmen, dat men erop kon rijden of het kon gebruiken voor het trekken van wagens, bleken er heel veel toepassingen voor het paard te zijn. De mens heeft sindsdien het paard ingezet voor alle situaties waarbij de kracht of de snelheid van het paard kon worden gebruikt. Pas nadat de verbrandingsmotor veel functies van het paard overnam, is men het paard vooral voor sport en ontspanning gaan gebruiken.

Het paard in de oorlog

Fig. 1.4
*Egyptische soldaten met
strijdwagen.*

Paarden werden al voor het begin van onze jaartelling vaak ingezet bij de oorlogvoering: de cavalerie. Julius Caesar nam op zijn veldtochten door Europa (omstreeks 50 v.Chr.) een uitgebreide cavalerie mee. De Arabieren begonnen omstreeks het jaar 600 een groter en edeler type te fokken met lange benen en een elegante gang. Deze paarden kwamen in Europa terecht toen de Moren in 711 de Straat van Gibraltar overtrokken en Spanje te bezetten. Ze bleven er zowat 700 jaar. In de Middeleeuwen (500 tot 1500) kreeg men steeds meer behoefte aan grotere, sterkere paarden, omdat de ridders steeds zwaardere uitrustingen droegen. Zelfs de paarden droegen vaak een harnas!

Kleinere, lichtgebouwde paarden deden dienst als snel vervoermiddel. Toen rond 1550 het buskruit en het vuurwapen werden uitgevonden, was er geen behoefte meer aan zwaar geharnaste ridders, die elkaar met zwaarden en lansen te lijf gingen.

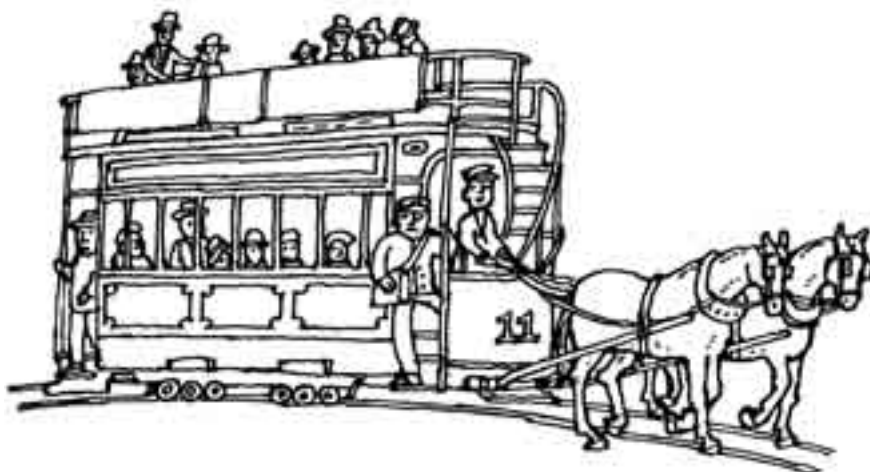
Paarden werden daarna vooral gebruikt als trekpaard voor kanonnen en gewapende cavalerie. De adel gebruikte het paard ook voor de jacht.

Tot in het begin van de twintigste eeuw is het gebruik van het paard voor militaire doeleinden zeer belangrijk geweest. De Slag bij Waterloo (1815) was de laatste grote slag in Europa waarbij grote brigades cavalerie werden ingezet: Napoleon had de beschikking over 16 000 paarden, zijn tegenstanders hadden er 13 000. Zelfs in de Eerste en Tweede Wereldoorlog werden nog grote groepen paarden ingezet, maar door de komst van de tank verloor de cavalerie te paard zijn bestaansrecht. Toch zijn er nog steeds in veel landen brigades bereden cavalerie: ze worden vooral ingezet bij officiële ceremonies. Wel bestaat er nog steeds bereden politie.

Vervoer met paarden

Paarden hebben altijd al een rol gespeeld in het vervoer van mensen en goederen. Te paard was vaak de snelste manier om van de ene naar de andere plaats te komen, zeker in een tijd dat er nog nauwelijks wegen waren. Later, toen de steden steeds groter werden en er wel redelijk goede wegen waren, werd er meer gebruik gemaakt van karren en koetsen, die door paarden werden getrokken. In de negentiende eeuw werden er alleen al in Londen 23 000 paarden gebruikt voor personenvervoer. Daar komt dan al het goederenvervoer nog bij! In New York leefden in 1850 meer dan 150 000 paarden. Je kunt je de verkeersopstoppingen door al die karren en de lucht van de mest op de straten misschien wel voorstellen.

Fig. 1.5
De paardentram.

In de grote steden reden ook paardentrams, totdat in 1880 de eerste elektrische tram in gebruik werd genomen.

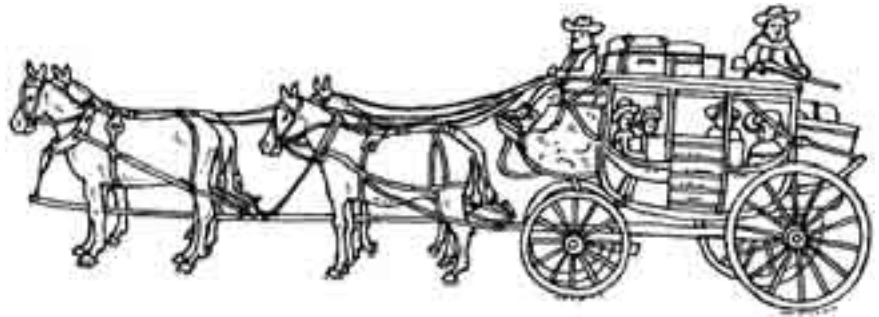
Paarden zijn ook heel lang gebruikt voor de trekschuit. Door heel Europa lag een uitgebreid netwerk van kanalen, waarover personen en goederen vervoerd werden met door zogenaamde jaagpaarden getrokken schuiten. Nog steeds kun je langs heel veel rivieren en kanalen de jaagpaden vinden. De komst van de spoorwegen (rond 1850) maakte een eind aan dit soort vervoer.

Tegenwoordig vindt er weinig vervoer door paard en wagen meer plaats. Aan het einde van de negentiende eeuw begon de auto aan zijn opmars. Toch zijn er in Nederland nog wel een aantal stalhouders die vervoer per koets kunnen leveren, trouwkoetsjes bijvoorbeeld. En wie kent niet die beroemde bierwagens, getrokken door een span prachtige trekpaarden?

Het paard als schakel in de communicatie

Voor de komst van de moderne communicatiesystemen als radio, telefoon en internet speelde het paard een belangrijke rol bij de communicatie. Post werd vroeger door ruiters, later door postkoetsen, over grote afstanden bezorgd.

Fig. 1.6
Amerikaanse postkoets.

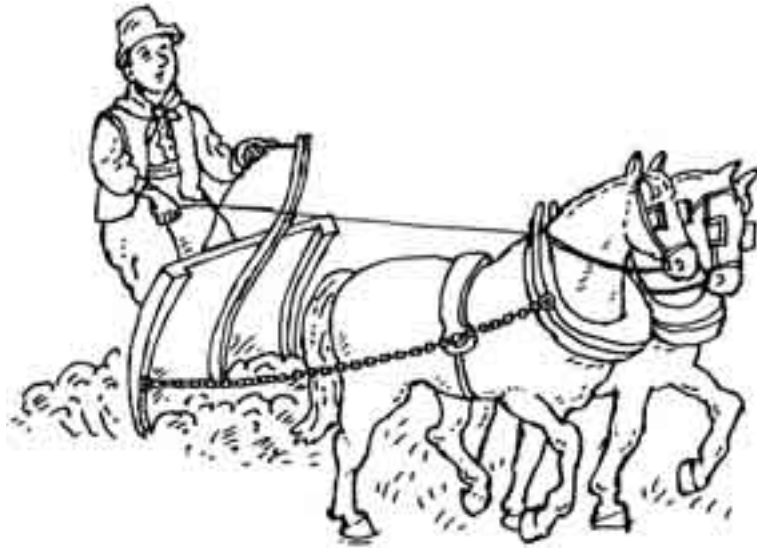

Ook toen de spoorwegen een groot deel van de taak van de postkoetsen overnamen, bleven er nog jaren postbestellers rijden van de spoorwegstations naar de plaatselijke postkantoren.

Het paard in de landbouw

In Europa ontwikkelden zich in de Middeleeuwen sterkere oorlogspaarden als gevolg van de zware harnessen die de ridders droegen. Deze paarden staan aan de basis van de moderne, zware trekpaardrassen zoals de Shire, de Percheron, de Belg en de Clydesdale. Toch gebruikten de boeren nog heel lang vooral ossen voor het zware werk in de landbouw. Toen men in de achttiende eeuw steeds meer getrokken landbouwmachines ging gebruiken, zoals zaaimachines en verbeterde ploegen, bleek het paard een veel betere oplossing dan de os, omdat het paard een snellere en gelijkmatiger gang heeft dan de os.

Fig. 1.7
Paarden trekken een
landbouwwerktuig.

horsekiller

Vooral in Amerika ontwikkelde men vanaf 1850 enorme landbouwmachines om de grote akkers mee te bewerken. Het toppunt was wel een maaidorsmachine van twaalf meter breed, getrokken door een span van 42 paarden. De zogenaamde *horsekiller* was een zware ploeg getrokken door acht paarden. Toen in 1940 de tractor kwam, werden er alleen al in Amerika twintig miljoen paarden overbodig. Dit leverde natuurlijk wel extra land op, dat niet meer nodig was voor het telen van paardenvoer, maar men miste wel de paardenmest. Tegenwoordig zijn er nog wel boeren die het land met paarden bewerken, maar zij zijn wel een uitzondering.

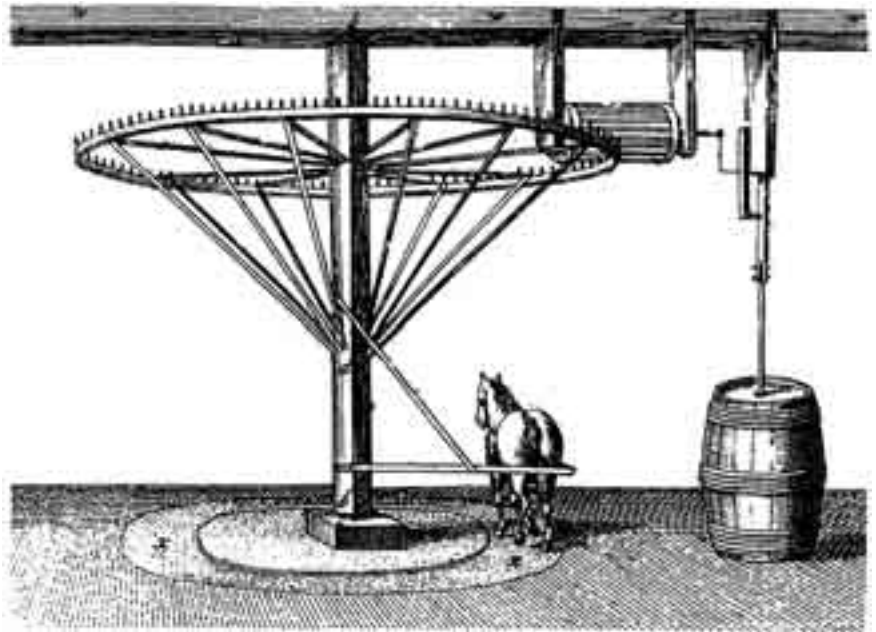
Een heel bijzondere manier van paardengebruik in de landbouw is de inzet van paarden bij het hoeden van vee. Iedereen kent wel de verhalen van de cowboys in Amerika, die grote kuddes vee over de prairies dreven. Omdat deze veedrijvers weken lang onderweg waren, moesten zij comfortabele zadels hebben die genoeg opbergmogelijkheden hadden voor hun dekens en gereedschap. De zadels die ze daarvoor gebruikten, hadden een knop waaraan de lasso kon worden vastgemaakt. De brede flappen over de beugelriemen beschermden de cowboy tegen doorrijden en nat worden van het paardenzweet. De grote, houten stijgbeugels die bedekt waren met leer, beschermden de voeten tegen de kou. Het westernzadel dat tegenwoordig bij het westernrijden wordt gebruikt, laat dit nog zien.

Op de uitgestrekte vlaktes van Noord- en Zuid-Amerika en Australië wordt nog steeds op een dergelijke manier vee bijeen gedreven.

De paardenkracht in de industrie

Eeuwenlang leverden paarden hun trekkracht aan allerlei machines. Nog steeds wordt het vermogen van allerlei machines vaak uitgedrukt in pk (paardenkracht). In kleine bedrijfjes lieten zij molens draaien om bijvoorbeeld olie uit zaden te persen. Veel paarden sleten hun dagen in een stamolen die een machine-as aandreef. De stoommachine, en nog weer later de dieselmotor, maakte hieraan een eind. In de mijnbouw is veel langer gebruik gemaakt van paarden. Zij draaiden de as van de takels bij de mijnschachten en sleepten kolenwagons. In Engeland leefden tot 1994 duizenden pony's onder de grond. Zij werden ondergronds gestald en trokken de wagentjes met kolen over rails naar de schacht, waar de kolen werden opgetakeld.

Fig. 1.8
Paard drijft een
boterkar machine aan.

Ook in de houtindustrie en de bosbouw werd veel gebruik gemaakt van paarden. Zware boomstammen werden door zesspannen paarden over rails de hellingen opgetrokken. Hieraan maakte de komst van tractoren en vrachtwagens een eind. In Nederland gebruikt Staatsbosbeheer de laatste jaren juist weer meer trekpaarden om boomstammen uit het bos te slepen. Zo wordt aan het bos veel minder schade toegebracht dan wanneer de stammen met de tractor worden weggesleept.

Het circuspaard

Romeins rijden

Al in het oude Griekenland en bij de Romeinen speelde de paardendressuur in het circus (Latijn voor cirkel) een grote rol. Behalve de dressuur werd ook het *Romeins rijden* vertoond, waarbij een ruiter wijdbeens op twee rondgalopperende paarden staat. Hieruit is het voltigeren ontstaan. Het rondtrekkende circus is door de eeuwen heen een volksvermaak gebleven, waarbij de paarden steeds een belangrijke plaats hebben gehad. In 1769 werd in Londen de eerste circuspiste met overdekte tribune gebouwd. Naast allerlei ander vermaak door clowns, acrobaten en andere dieren bleven de paardendressuurnummers het belangrijkste onderdeel van het programma. Hierin traden ruiters op die hun opleiding hadden genoten aan bekende cavaleriescholen.

Paardensport

Waarschijnlijk zijn paarden al gebruikt voor de wedstrijdssport sinds ze door de mens getemd zijn. Er is een handboek gevonden uit 1360 v.Chr. geschreven door een stalmeester van de Hittieten (een ruitervolk in Klein-Azië) met daarin een uitgebreid trainingsprogramma voor aangespannen paarden. In Perzië en China werden 2500 jaar geleden al ruiterspelen gehouden met een bal, die erg lijken op het polo van tegenwoordig. Paardenrennen voor een wagen of onder het zadel waren bij de Grieken en Romeinen heel populair en nog steeds worden in Mongolië ongeveer op dezelfde manier paardenrennen gehouden.

	In Groot-Brittannië heeft men een lange traditie in de rensport (al sinds de zeventiende eeuw). Speciaal voor dit doel werd de Engelse volbloed gefokt. Ook de hindernisrennen, die oorspronkelijk uit de jacht voortkomen, zijn vooral in Groot-Brittannië populair.
<i>dragsport</i>	De <i>dragsport</i> (draver voor een wedstrijdkarretje) is in de rest van Europa meer geliefd dan de paardenrennen, vooral in Italië en Frankrijk worden meer dravers gefokt dan Engelse volbloeds.
<i>endurance</i>	Andere takken van paardensport zijn natuurlijk de dressuur, de springsport en het terreinrijden. Daarnaast worden de laatste jaren de <i>endurance</i> (het lange-afstandsrijden) en het westernrijden steeds populairder. Een speciale plaats neemt het aangespannen rijden in. Aan het eind van de negentiende eeuw was de mensport al een erkende sport in Europa en in 1969 werd het mennen als wedstrijd sport internationaal erkend. Naast de professionele paardensport zijn grote aantallen mensen bezig met paarden voor recreatie en ontspanning. De populariteit van de paardensport is in Nederland pas na de Tweede Wereldoorlog gegroeid, waarbij vooral eind jaren zestig de publieke belangstelling enorm toenam. Een half miljoen mensen is op een of andere manier actief betrokken bij sport en recreatie met paard en pony, waarbij de ruitersport (dressuur, springen, terreinrijden en recreatief rijden) het belangrijkste is. Ook de draf- en rensport is een belangrijke tak. Het aangespannen rijden in wedstrijdverband en als recreatie is een derde vorm van paardengebruik in Nederland.

Vragen 1.2

- Wat is er de belangrijkste oorzaak van dat het transport door paarden grotendeels is verdwenen?
- De meeste takken van paardensport zijn ontstaan uit nuttig gebruik in het verleden. Noem drie takken van paardensport en vertel waaruit ze zijn ontstaan.
- In de Middeleeuwen gebruikten de ridders zware paarden. Waarom kwam daar opeens minder behoefte aan?
- Hoe is het Arabische paard in Europa terechtgekomen?
- Voor welk doel is de Engelse volbloed gefokt?
- Wat waren de belangrijkste functies van het paard in Nederland voor 1940?

1.3 Afsluiting

Het paard is in de loop van 55 miljoen jaar ontstaan uit een klein oerpaardje met meerdere tenen aan iedere voet. Het heeft zich aangepast aan de veranderende levensomstandigheden en overleefde grote klimaatveranderingen. De mens temde het wilde paard en gebruikte het voor allerlei doelen, waaronder de oorlogvoering lange tijd erg belangrijk was.

Minstens even belangrijk was de rol van het paard in de landbouw en het vervoer van goederen en personen. Als gevolg van de industrialisatie en de mechanisatie is aan die taken van het paard grotendeels een einde gekomen. In de plaats daarvan is het paard een rol gaan spelen bij ontspanning en sportbeoefening, op recreatief niveau en als topsport.

Deze omschakeling is in Nederland na de Tweede Wereldoorlog op gang gekomen, waarbij vooral eind jaren zestig de publieke belangstelling enorm toenam.

2 Exterieur en rassen

Oriëntatie

In de loop van de geschiedenis heeft het paard zich uiteindelijk ontwikkeld tot wat het nu is: een hoefdier dat op slechts een teen loopt. Door onderlinge kruisingen en later door gericht fokbeleid is een veelheid aan verschillende rassen ontstaan, alle met hun eigen typische raskenmerken.

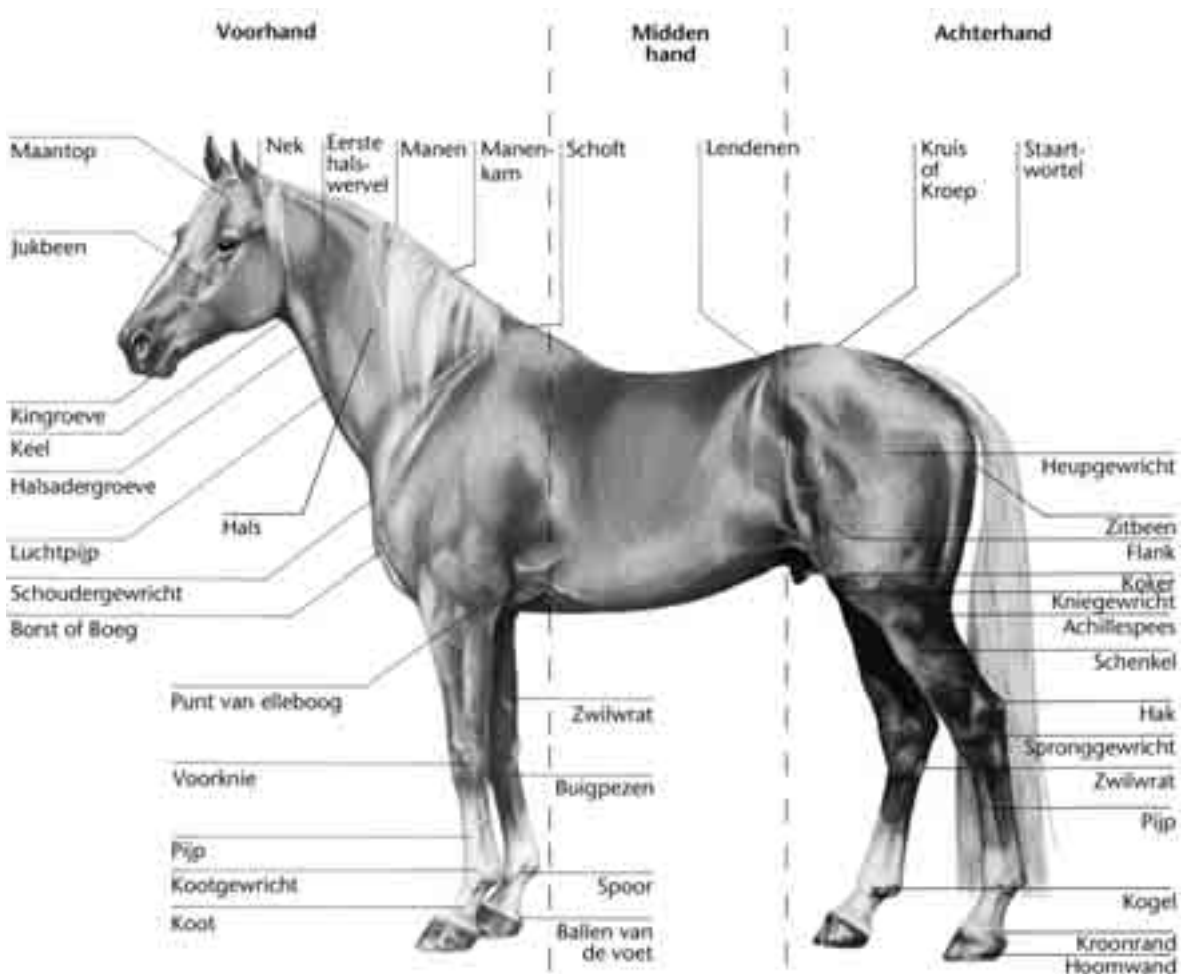
2.1 De bouw van het paard

Of je nu te maken hebt met een klein of een groot paard, de onderdelen waaruit het paard is opgebouwd, zijn hetzelfde. Om spraakverwarring te voorkomen is het belangrijk dat iedereen dezelfde woorden gebruikt voor dezelfde lichaamsdelen van het paard.

Het exterieur

Bij de meeste beroepen heb je te maken met vaktaal. Dat is in de paardenwereld ook zo. We gebruiken allerlei vaktermen als we het hebben over de verschillende lichaamsdelen van het paard. Deze vaktermen zijn ontstaan gedurende de duizenden jaren dat de mens omgaat met het paard. Het is natuurlijk nodig dat je deze termen kent, want anders begrijp je vaak niet waarover anderen het hebben. In figuur 2.1 zie je de buitenkant van het paard afgebeeld. Dat noem je het *exterieur*.

Fig. 2.1 Exterieur van het paard.

- Vragen 2.1**
- Als je je eigen been vergelijkt met het achterbeen van een paard, waar zit dan bij jou het spronggewricht?
 - Hoe heet bij jou wat bij een paard de voorknie heet?
 - Bekijk eens waar de knie en de elleboog van het paard zitten. Heeft een paard geen bovenbenen?
 - Komt de koker bij ieder paard voor?

2.2 Rassen

Doordat de mens al eeuwenlang paarden fokt voor allerlei verschillende doeleinden, zijn er in de loop van de tijd zeer veel verschillende rassen ontstaan.

De plaats van het paard in het dierenrijk

Het paard behoort tot de:

Stam: gewervelde dieren

Klasse: zoogdieren

Orde: onevenhoevige

Familie: Equidae

Geslacht: Equus

Soort: Equus caballus (paard) (Equus asinus is de ezel)

Wist je dat ...

... het grootste paard een kruising was Percheron x Shire, een schofthoogte had van 2,16 meter, 1350 kg woog, werd geboren in 1959 en overleed in 1972?

... het zwaarste paard Brooklyn Supreme heette, een Belgisch trekpaard was, 1440 kg woog en dat deze hengst 1,98 meter hoog was?

... het kleinste paardenras de Falabella is, met een schofthoogte tussen de 30 en 74 cm en een gewicht tussen de 18 en 36 kg?

Temperament

temperament

De verschillende paardenrassen worden ingedeeld op basis van *temperament*.

Daaronder verstaan we de manier waarop het paard zich uit. Paarden met veel temperament zijn gevoelig, bereid tot prestaties en moedig. We kennen daarbij de volgende drie groepen.

- Volbloeds. Lichte rijpaarden met een woestijnoorsprong. Zij zijn het resultaat van zuiver fokken over een lange periode, zonder met andere rassen te zijn gekruist. Ze zijn zeer temperamentvol, kunnen grote prestaties leveren en kunnen met weinig voedsel en water toe.
- Warmbloeds. Alle paardenrassen die niet tot de zware trekpaarden behoren. Vaak is in deze rassen een behoorlijke invloed van de Engelse volbloed te herkennen, omdat ze ontstaan zijn door kruisingen.
- Koudbloeds. Alle rassen van zware werkpaarden, die voornamelijk in stap gebruikt worden. Ze hebben een rustig temperament.

Volbloeds en warmbloeds hebben meestal een lang en smal lijf, terwijl de koudbloeds juist een diepere borst en kortere, zwaardere benen hebben dan warmbloeds met dezelfde schofthoogte. Ook de hoeven van koudbloeds zijn in verhouding erg breed.

Paarden- en ponyrassen

stamboeken
open stamboeken
gesloten stamboeken

De verschillende paarden- en ponyrassen zijn onder andere op basis van afstamming en uiterlijke kenmerken ondergebracht in *stamboeken*. Sommige daarvan zijn *open stamboeken*, dat wil zeggen dat zij een mengvorm zijn van verschillende oorsprong (voorbeelden: KWPN en Welsh). Andere stamboeken zijn *gesloten stamboeken*, ze hebben puur bloed (voorbeelden Fries en IJslander). Een stamboek is eigenlijk een register dat wordt bijgehouden door een stamboekvereniging. Driejarige hengsten en merries kunnen worden ingeschreven na een uitgebreide keuring op exterieur en

prestaties. Veulens kunnen al worden ingeschreven in het veulenboek, als de ouders voldeden aan de normen van het stamboek. Voor merries die wel voldoen aan de exterieureisen, maar van wie over de afstamming niet voldoende bekend is, heeft men meestal een hulpboek.

De meeste stamboeken voeren een brandmerk, dat op een bepaalde plaats moet zijn aangebracht. Dit is het bewijs dat een paard bij een stamboek geregistreerd staat.

paardentypen

Paarden worden soms ook in typen verdeeld. *Paardentypen* worden niet tot een bepaald ras gerekend, omdat ze geen vastgestelde kenmerken hebben. Daarom kunnen ze ook niet in een stamboek worden ingeschreven. Je moet hierbij denken aan paardentypen als de polo-pony, het jachtpaard of de Ierse cob. Ze hebben geen vastliggend patroon in hun afstamming, maar het zijn heel herkenbare typen die voor een bepaald doel gebruikt worden. In sommige stamboeken maakt men een verdere onderverdeling in typen voor een bepaald doel, bijvoorbeeld binnen het KWPN.

pony

Wanneer spreek je nu van een paard en wanneer van een pony? Die vraag is niet zo eenvoudig te beantwoorden. In het algemeen bepaalt de schofthoogte dat. Bij de internationale paardensport is bepaald dat je boven 147,9 cm van een paard spreekt, daaronder is het een *pony*. Binnen de Nederlandse paardensport mag je tot 157 cm van een pony spreken, zoals bijvoorbeeld bij Welsh-sectie K. Toch is niet alleen de schofthoogte bepalend. Ook al is een Fjord niet zo groot, het is wel degelijk een paard. Noren zouden zich beledigd voelen als je het een pony noemde!

Bij ponywedstrijden bestaat er een verdeling van de pony's in categorieën. Let daarbij op het verschil in de aanduidingen 'tot'en 'tot en met'.

- Categorie A gaat tot 1,17 m schofthoogte.
- Categorie B gaat vanaf 1,17 m tot 1,27 m.
- Categorie C gaat vanaf 1,27 m tot 1,37 m.
- Categorie D gaat vanaf 1,37 m tot en met 1,479 m.
- Categorie E gaat vanaf 1,481 m tot 1,57 m.

Bij de bespreking van het Welsh ponystamboek zul je zien dat dit stamboek er nog een eigen verdeling op na houdt in secties op basis van schofthoogte.

De warmbloeds

KWPN

Koninklijk Warmbloed Paardenstamboek Nederland. Dit paard wordt gefokt in drie typen:

- 1 basistype (tegenwoordig het Gelderse type genoemd),
- 2 tuigpaardtype,
- 3 rijpaardtype (verreweg de grootste groep).

Het KWPN is een typisch voorbeeld van een open stamboek. Men kruiste Groninger en Gelderlander, vervolgens kruiste men het nageslacht met Engelse volbloeds. De nakomelingen hiervan werden weer gekruist met verwante Duitse warmbloeds. Het eindresultaat noemt men de Nederlandse warmbloed.

NRPS

Het Nederlands Rijpaarden en Pony Stamboek kent drie registers:

- 1 Nederlandse rijpony met Arabisch bloed (NPA), de pony's moeten minimaal 25% Arabisch bloed voeren;
- 2 Nederlands rijpaard met Arabisch bloed (NRA), de paarden moeten minimaal 12,5% Arabisch of Anglo-Arabisch bloed voeren;
- 3 Anglo-Arabische volbloedpaarden (AA), een gesloten fokrichting waarin paarden worden ingeschreven die uitsluitend Arabisch en Engels volbloed voeren.

Het Friese paard

Dit is het enige echte Nederlandse paardenras. Het is al een heel oud ras, dat al in de Romeinse tijd bekend was. De Fries heeft veel andere paardenrassen beïnvloed, zoals de Noorse Døle Gulbrandsdal en de Engelse Fell. Het ras is bijna uitgestorven geweest. In 1913 waren er nog maar drie Friese hengsten. Dankzij het brandstoftekort in de Tweede Wereldoorlog gingen de boeren weer meer paarden gebruiken en er werd een nieuw stamboek opgericht. Vroeger stond dit paard alleen bekend als werkpaard of tuigpaard. Tegenwoordig is het dier ook erg populair bij recreatieruiters en voor dressuur.

Kenmerken:

- schofthoogte 1,50 - 1,55 m,
- kleur altijd zwart,
- veel behang (lange staart, manen en sokken),
- weinig tot geen witte aftekening,
- veel knie-actie met lopen,
- fraai hoofd,
- hellend kruis.

De Harddraver

Dit stamboek bestaat uit veel verschillende rassen. Zo zit er American Standardbred in, Franse draver, Engels volbloed en Arabisch volbloed.

Kenmerken:

- zeer snelle en ruime draf,
- schofthoogte 1,60 m.

Duitsland heeft zeer veel warmbloedrassen, onder andere:

- Hannoveraan,
- Trakehner,
- Holsteiner,
- Oldenburger.

Volbloeds

Het Arabische volbloedpaard

Dit paardenras is een van de oudste rassen en valt op door zijn soberheid en hardheid, dat wil zeggen dat het maar weinig voedsel en water nodig heeft en toch grote prestaties kan leveren. Het is een typisch woestijnpaard, dat omstreeks het jaar 600 door de Arabieren werd gefokt uit al bestaande oosterse paarden. De Arabier wordt gezien als de basis van alle paardenrassen ter wereld; in de loop van de eeuwen heeft het op allerlei rassen invloed gehad. Het wordt nog steeds veel ingekruist met andere rassen. Dit wordt gedaan om de andere rassen wat meer temperament te geven, een

lichtere bouw en wat meer uitstraling. Vroeger werden Arabieren alleen voor de show gehouden. Tegenwoordig zien we ze steeds meer in de dressuur, endurance en het westernrijden.

Ook rennen worden er gehouden onder de vlag van DARC (Dutch Arabian Racing Committee).

Het Nederlandse stamboek heet AVS (Arabisch Volbloedpaarden Stamboek). Dit stamboek registreert volgens de regels van de WAHO (World Arabian Horse Organisation).

Kenmerken:

- rank, sierlijk en elegant van bouw;
- heeft vijf lendenwervels in plaats van zes;
- heeft zestien staartwervels in plaats van achttien;
- veel temperament;
- schofthoogte 1,45 - 1,50 m.

Ook al is de Arabier meestal niet groot, hij wordt altijd paard genoemd, hoe klein hij ook is.

Het Engelse volbloedpaard

Het Engelse volbloedpaard is een heel bekend paardenras, dat vooral gebruikt wordt voor de vlakke en hindernisbaan. Voor dit gebruik worden de paarden zo gefokt, dat ze op tweejarige leeftijd al mee kunnen doen aan wedrennen. Daarnaast wordt het ras ook gebruikt al rij-, spring- en dressuurpaard. Een aantal goedgekeurde volbloedhengsten wordt gebruikt ter veredeling van het KWPN-paard.

De Engelse volbloed is ontstaan doordat in de achttiende eeuw een aantal Engelse renpaarden werd gekruist met drie oosterse hengsten. Deze worden beschouwd als de stamvaders. Alle Engelse volbloeds stammen in mannelijke lijn van hen af.

De klassieke rennen worden gehouden op driejarige leeftijd. De registratie in Nederland gebeurt door de NDR (stichting Nederlandse Draf- en Rensport).

Kenmerken:

- veel temperament;
- rank van bouw;
- kan hoge snelheden bereiken in galop en draf;
- schofthoogte 1,60 - 1,65 m.

De Anglo-Arabier

Zoals bij het NRPS beschreven, zijn deze paarden ontstaan uit een kruising van Engels en Arabisch volbloed. Vooral in (Zuid-)Frankrijk worden deze paarden veel gefokt en gebruikt in rennen. Het ideale type heeft 1/3 Engelse en 2/3 Arabische volbloed in de afstamming.

Koudbloeds

Het Nederlandse Trekpaard

Doordat er nog maar weinig paarden voor de trekdienst worden gehouden, is dit ras sterk in aantal verminderd. Het Nederlandse trekpaard is identiek aan het Belgische trekpaard.

Kenmerken:

- gewillig en rustig;
- schofthoogte 1,55 - 1,60 m;

-
- breed en zwaar paard;
 - veel behang aan de benen.

De (Pinzgauer) Noriker

Dit is een lichter slag koudbloed dan het Belgische trekpaard en wordt vooral in Zuid-Duitsland en het aangrenzende deel van Oostenrijk gefokt.

De meest voorkomende Franse koudbloeds zijn:

- Bretons,
- Comtois,
- Ardenners,
- Percheron.

De meest voorkomende koudbloeds in Engeland zijn:

- Shire,
- Clydesdale.

Pony's

Welsh pony

Een mooie en elegante pony die veel gebruikt wordt als rijdier voor recreatierijden of wedstrijd sport voor kinderen. Binnen het ras wordt een onderverdeling gemaakt op basis van hoogte en daarmee samenhangend het type.

- Sectie A, Welsh mountain pony: schofthoogte tot 1,22 m;
- Sectie B, Welsh pony: schofthoogte tot 1,37 m;
- Sectie C, Welsh pony cobtype: schofthoogte tot 1,37 m;
- Sectie D, Welsh cobpony: schofthoogte boven 1,37 m;
- Sectie K, Welsh met minimaal 25% Arabisch of Engels volbloed: schofthoogte tot 1,59 m.

Er is een sterke voorkeur voor de sectie K pony's in de D maat bij de categorie-indeling voor rijpony's.

Kenmerken:

- sterke bouw,
- korte rug,
- klein en edel hoofd,
- sterk en droog beenwerk.

New Forest

Deze uitstekende sportpony's hebben in hun bloedvoering Arabisch en Engels volbloed. Ze danken hun naam aan een bosgebied in Zuidwest-Engeland, waar nog steeds grote kuddes min of meer in het wild leven.

Kenmerken:

- rustig karakter,
- voldoende temperament,
- redelijk groot hoofd met Arabische trekken,
- goede benen,
- schofthoogte 1,40 m.

Connemara pony

Deze uit Ierland afkomstige pony is veelal ingekruist met het Engelse volbloed.

Kenmerken:

- mak,
- goed uithoudingsvermogen,
- zeer veel springaanleg,
- schofthoogte 1,30 tot 1,45 m.

IJslandse pony

Een zeer sterke en sobere pony die met gemak in staat is het gewicht van een volwassene gedurende lange tijd te dragen. De IJslander is een uniek ras, omdat het 800 jaar lang niet heeft blootgestaan aan invloeden van buiten. Hij is in de negende eeuw met Noorse kolonisten meegegaan naar IJsland en later alleen gekruist met een Shetland-type. Aan de IJslander is nog steeds goed te zien dat hij afstamt van het przewalskipaard en de tarpan.

Kenmerken:

- korte, compacte bouw,
- ruige manen,
- bezit naast de gewone gangen stap, draf en galop ook de töllt en de telgang,
- schofthoogte 1,20 tot 1,35 meter.

Dartmoor pony

Deze pony bezit ook veel springtalent. Het ras is bijna uitgestorven geweest. Van 1941 tot 1943 waren er nog maar twee hengsten en twaalf merries in het stamboek opgenomen.

Kenmerken:

- kleine, edele pony,
- sterke hals,
- gangen hebben weinig knieheffing,
- schofthoogte niet hoger dan 1,25 m.

De Haflinger

Dit bergpaardje wordt ook wel Edelweiss genoemd, naar de inheemse Oostenrijkse bloem. De vorm van de bloem zien we terug in het brandmerk van dit dier.

Fig. 2.2
Brandmerk van de
Haflinger.

In de Haflinger zit Arabisch bloed. Zo stammen alle rasechte Haflingers af van de Arabische hengst El Bedavi XXII.

Kenmerken:

- klein en stevig gebouwd,
- vlotte en zekere gangen,
- klein en edel hoofd,
- lichte voskleur met vaak lichtere manen en staart,
- schofthoogte 1,38 m.

Registratie in Nederland gebeurt bij de Koninklijke Vereniging Het Nederlandse Trekpaard en de Haflinger.

Het Fjordenpaard

Het uiterlijk van dit ras doet veel denken aan zijn oervader. Het dier dankt zijn naam aan het land van herkomst: Noorwegen. Hier werd het dier namelijk veel gebruikt als lastdier bij de havens. Havens noemt men daar fjorden.

Kenmerken:

- mak,
- geelachtige lichaamskleur, meestal wildkleur bruin,
- zwarte aalstreep (lijn die loopt van maantop tot staartpunt) en vaak zebrastrepen aan de benen,
- manen en staart zijn gekleurd (zwart, wit en soms wat bruin),
- schofthoogte 1,30 - 1,40 m.

De Hackney

Dit ras bestaat uit kleinere typen tuigpony's. Ze staan bekend om snelheid en uithoudingsvermogen. In hun bloedvoering is de Fell pony terug te vinden.

Kenmerken:

- veel temperament,
- heel hoge knieheffing,
- zeer rank van bouw,
- schofthoogte: 1,50 - 1,58 m (paard), 1,35 - 1,40 m (pony).

Shetland pony

Een bekend en klein ponyras, dat erg sober is. Wordt vaak aangeraden als kinderpony. Tegenwoordig worden ze erg klein gefokt en men noemt ze dan mini's.

Kenmerken:

- stevige bouw,
- rustig maar ondeugend karakter,
- sterk,
- kan goed tegen koude,
- schofthoogte op volwassen leeftijd maximaal 1,07 m.

Het Shetlandponystamboek is veruit het grootste ponystamboek van Nederland en benadert met het aantal dekkingen het KWPN.

Er zijn natuurlijk nog veel meer rassen, die allemaal hun typische eigenschappen en afstamming hebben. In allerlei paardenboeken en op internet kun je daarover informatie vinden.

Vragen 2.2

- Wat zijn de verschillen in temperament en lichaamsbouw tussen volbloeds, warmbloeds en koudbloeds?
- Wat is een stamboek?
- Welke typen onderscheidt het KWPN en noem in het kort de kenmerken en de gebruiksdoelen.
- Wat wordt bedoeld met soberheid en hardheid bij Arabische volbloeds?
- Waarom kunnen Engelse volbloeds die op de renbaan hebben gelopen, vroeg versleten zijn?
- Zoek nog minstens vijf warmbloedpaardenrassen op en vertel in het kort de kenmerken van deze rassen.
- Wat is er zo bijzonder aan de IJslander?
- Wat is een aalstreep?

- i Waaron is de Hackney minder geschikt als rijpony?
- j Welke secties ken je bij de Welsh pony?
- k Uit welk land komt de Connemara van oorsprong?
- l Noem twee voordelen en twee nadelen van de Shetlander als kinderpony.

Vragen 2.3

- a Welk koudbloed paard uit ons land is omgevormd tot de Belg?
- b Welk paardenras ziet men graag in telgang gaan?
- c Welk ponyras staat bekend als kinderpony, alhoewel het de vraag is of deze pony wel zo geschikt is voor kinderen?
- d Welk ponyras bezit vijf gangen?
- e Welk ras wordt in Nederland het meeste gebruikt als rijpaard?
- f Welk ras heeft minder staartwervels en minder ruggenwervels dan andere rassen?
- g Welk ponyras verdeelt men binnen het stamboek in de secties A, B, C, D en K?
- h Welk ponyras is bijna uitgestorven geweest?
- i Welk paardenras mag maar een kleur hebben en amper witte aftekeningen?
- j Welk paardenras zien we het meeste op de renbaan?
- k Welk uit Engeland afkomstig ponyras gebruiken wij vaak als sportpony?
- l Welk ras heeft een extreem hoge knieheffing en is door deze knieheffing alsmede zijn bouw ongeschikt als rijdier?
- m Welk paardenras stamt af van de Arabische volbloedhengst El Bedavi XXII?
- n Welk ras heeft vrijwel altijd een geelachtige kleur, een aalstreep, rechtopstaande manen en gevlamde bovenbenen?

2.3 Signalement

Een paard kan geïdentificeerd worden met behulp van een signalementsbeschrijving. Dat wil zeggen dat nauwkeurig wordt beschreven hoe het paard er uitziet. Hierbij speelt de kleur een belangrijke rol, evenals alle aftekeningen. Bij sommige rassen gebeurt identificatie ook nog door tatoeage of brandmerken. Een kopie hiervan komt dan op de afstammingspapieren. Ieder stamboek heeft een eigen, vaak heel herkenbaar, brandmerk. Ook de plaats waar het brandmerk zich moet bevinden, ligt vast.

Identificatie

chip Elektronisch merken via een *chip* is een nieuwe manier van identificatie. Sinds 1 januari 1998 moeten op basis van een EU-richtlijn alle paarden voor intern handelsverkeer identificeerbaar zijn. Een geregistreerd paard is een paard dat bij een erkend stamboek staat ingeschreven. Het stamboek reikt dan een paspoort uit.

Tot voor kort werd de identificatie gedaan met behulp van schetsen, tatoeages en brandmerken. De eisen die aan de identificatie worden gesteld, zijn dat deze internationaal en uniform gestandaardiseerd is, waarbij elk dier een uniek nummer heeft dat onuitwisbaar en onverwisselbaar is. Men heeft gezocht naar een bruikbaar alternatief voor brandmerken, tatoeages en signalementsschetsen. Dit werd de

transponder identificatietransponder met een in de chip ingebakken nummer. Een *transponder* is een elektronisch systeem met een chip erin. Deze chip bevat een uniek nummer dat uit vijftien cijfers bestaat. De transponder is 10 mm lang en 2,1 mm dik. Met een afleesapparaat wordt de chip geactiveerd en dan wordt door het kleine, ingebouwde

zendertje in de transponder het nummer teruggezonden naar het afleesapparaat. Het nummer is gekoppeld aan een databank en is afleesbaar over de hele wereld. Met een injectienaald wordt de transponder in de spieren van de hals van het paard ingebracht, aan de linker kant, ongeveer halverwege de hals en een handbreedte onder de manenkam. Op het paspoort, dat elk Nederlands paard moet hebben, wordt het nummer van de chip vermeld.

Sinds 1 januari 2001 moeten alle sportpaarden in Nederland een chip hebben. Deze mogelijkheden om de identiteit van een paard vast te leggen maakt het aanbrengen van een tatoeage of brandmerk eigenlijk overbodig. Sommige stamboeken zijn daarom al gestopt met het brandmerken. Daarmee lopen ze vooruit op een aanpassing in de gezondheids- en welzijnswet voor dieren, die het brandmerken ziet als een ongeoorloofde lichamelijke ingreep en dit daarom met ingang van 1 september 2001 verbiedt. Deze maatregel geldt trouwens voor de hele EU.

Signalementsbeschrijving

Vanuit het signalement kun je al een heleboel herkennen van een paard. Het signalement wordt in een aantal onderdelen verdeeld:

- Geslacht
- Hoogte
- Ras
- Ouderdom
- Kleur
- Aftekening

De beginletters van deze kenmerken vormen het niet bestaande woord GHROKA. Je kunt dit woord gebruiken als ezelsbruggetje bij het opstellen van een signalement.

Om het signalement zo compleet mogelijk te krijgen is het verstandig om ook andere opvallende kenmerken te noteren. Denk daarbij aan brandmerken, oude wonden, kruintjes, maanogen, tatoeagenummer enzovoort.

Geslacht (G)

Je hebt de keuze uit: merrie (het vrouwelijke paard), hengst (het mannelijke paard) en *ruin* (een gecasteerde hengst).

Hoogte (H)

De hoogte van een paard wordt gemeten vanaf het hoogste punt vanaf de schoft loodrecht naar beneden. Meestal doet men dit met een maatstok. Deze stok bestaat uit een uitschuifbaar gedeelte, waarop de centimeters staan, met haaks daarop een uitklapbaar gedeelte met een waterpas voor op de schoft. Bij het meten moet het paard op een vlakke ondergrond staan en de benen recht onder zijn lichaam en vierkant hebben staan.

schofthoogte In Nederland spreken we van pony's tot een *schofthoogte* van 1,57 m. Internationaal mogen alleen pony's tot een schofthoogte van 1,48 m op wedstrijden verschijnen. Boven de 1,57 m spreek je van een paard.

Ras (R)

Een paardenras is een groep paarden die belangrijke, onderscheidende eigenschappen met elkaar gemeen hebben. Als paarden uit deze groep onderling worden gekruist, zijn deze eigenschappen weer terug te zien in hun nakomelingen. Binnen een ras kun je verschillende types aantreffen. Een *type* is een groep paarden in een bepaald ras, die tot andere verrichtingen in staat is dan een andere groep binnen dat ras.

Ouderdom (O)

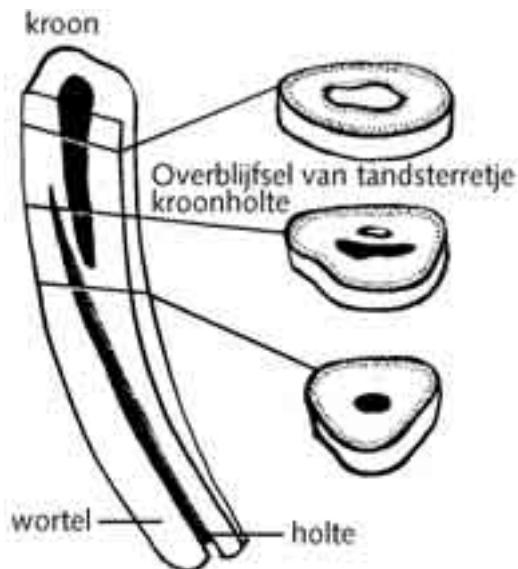
Als de leeftijd van een paard niet nagegaan kan worden aan de hand van stamboekpapieren of een ander betrouwbaar document, dan wordt er naar het gebit gekeken of naar andere uiterlijke kenmerken. Zo kun je een ouder paard vaak herkennen aan de volgende uiterlijke kenmerken:

- witte haren op het hoofd (anders dan de aftekening),
- diepere kuilen boven de ogen,
- schimmels worden witter,
- rimpeliger lippen,
- meer hangende lippen (centenbak),
- een minder fiere houding,
- een minder regelmatige bespiering.

Aan de hand van het gebit kun je de leeftijd van een paard nauwkeurig bepalen. Daarvoor moet je de volgende dingen weten. Er zijn vijf verschillende stadia te onderscheiden:

- 1 Het doorkomen van de veulen(melk)tanden.
- 2 Het afslijten van de kroonholte van de veulentanden.
- 3 Het wisselen van de veulentanden voor blijvende paardentanden.
- 4 Het afslijten van de kroonholte van de paardentanden.
- 5 De vormverandering van het wrijf(kroon)vlak van de paardentanden.

Fig. 2.3

Een volledig paardengebit bestaat uit: 12 snijtanden, 24 kiezen (12 valse en 12 ware kiezen) en 4 haaktanden. Haaktanden komen bij ruinen en hengsten meestal voor, bij merries soms.

Het verschil tussen een veulen- en een paardentand:

Veulentand	Paardentand
klein	groot
smal	breed
wit	geelachtig
beitelvormig	lang
kroon wordt van de wortel gescheiden door de hals	gebogen kroon

Voor het bepalen van de leeftijd aan de hand van het gebit kun je het schema van figuur 2.5 aanhouden.

Fig. 2.4 Ontwikkeling van het paardengebit.

Leeftijd	Dan heeft het dier:	
10 dagen	2 snijtanden	boven + onder
	3 kiezen	boven + onder, links + rechts

4 - 6 weken	4 snijtanden	boven + onder
-------------	--------------	---------------

6 - 9 maanden	6 snijtanden	boven + onder
---------------	--------------	---------------

10 maanden	4 kiezen	boven + onder, links + rechts
------------	----------	----------------------------------

1½ jaar	5 kiezen	boven + onder, links + rechts
---------	----------	----------------------------------

Leeftijd	Dan wisselt het dier:	
2½ jaar	de binnentanden van de bovenkaak	de binnentanden van de onderkaak

3½ jaar	de middentanden van de onderkaak	de middentanden van de bovenkaak
---------	----------------------------------	----------------------------------

4½ jaar	de hoektanden van de onderkaak	(de onderkaak is nu voltooid en de zesde kies is aanwezig)
---------	--------------------------------	--

5 jaar	de hoektanden van de bovenkaak	(de bovenkaak is nu voltooid)
--------	--------------------------------	-------------------------------

Leeftijd	Verdwijning kroonholte in onderkaak van:
6 jaar	de binnentanden
7 jaar	de middentanden
8 jaar	de hoektanden
9 jaar	(haak aan de bovenhoektanden)

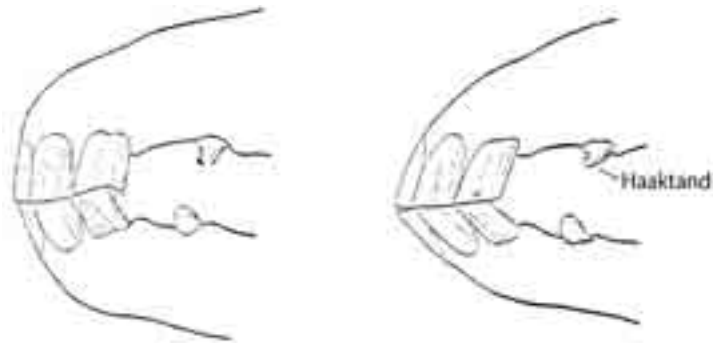
Leeftijd	Verandering van wrijfvlak in de onderkaak:
9 jaar	bij de binnentanden is het van ovaal nu rond geworden
10 - 11 jaar	bij de midden- en hoektanden is het van ovaal nu rond geworden
14 - 15 jaar	bij de binnentanden is het wrijfvlak nu driehoekig
20 jaar	bij alle snijtanden is het wrijfvlak nu driehoekig
20 - 23 jaar	bij alle snijtanden is het wrijfvlak nu omgekeerd ovaal geworden

In figuur 2.4 zie je dat op achtjarige leeftijd jaar bij alle tanden de kroonholte verdwenen is. We noemen een paard dan aftands.

Tot op een leeftijd van tien tot twaalf jaar groeien de paardentanden evenveel als zij afslijten. Na die leeftijd lijkt het of de tanden langer worden, maar dat is niet zo. De tand groeit niet meer, maar slijt wel af. Dat het toch lijkt of de tanden langer worden komt door:

- tandstrekking: hoe ouder een paard wordt, hoe meer de tanden naar voren gaan staan;
- krimpen van het tandvlees;
- kleiner worden van de randen van de tandkas (dat is de opening in het kaakbeen waarin de tand vastzit).

Fig. 2.5
Tandstrekking. Links
paard van acht jaar, rechts
paard van achttien jaar.

Tot slot moet je er rekening mee houden dat sommige paarden geen goed gebit hebben. Doordat hun tanden niet goed op elkaar staan, slijten ze ook anders af. Hierdoor kun je de leeftijd verkeerd inschatten. Paarden die kribbenbijten of die op een andere manier hun tanden overmatig of scheef afslijten, kun je daardoor ouder schatten dan ze zijn.

Kleur (K)

robe Het haarkleed (met een mooi woord *robe*) van een paard kan verschillende kleuren of mengsels van kleuren hebben. We onderscheiden effenkleurig en gemengd haar.

Basiskleuren

Elk paard heeft een van de volgende basiskleuren:

- zwart,
- bruin,
- vos.

zwart Bij *zwart* zijn lichaam en behang (staart en manen) zwart gekleurd. Bij twijfel tussen zwart en donkerbruin, moet je vooral rond de mond en in de flank kijken.

bruin Bij *bruin* is het lichaam bruin en het behang zwart. Meestal zijn ook de onderbenen zwart. Er zijn verschillende soorten bruin:

- zwartbruin,
- donkerbruin,
- lichtbruin.

De draverfokkerij in Nederland bestaat voor bijna 100% uit bruine paarden. In de warmbloedfokkerij is dit percentage ruim 80%.

vos Bij *vos* is het lichaam voskleurig, staart en manen hebben dezelfde kleur of zijn lichter. Een vos x vos geeft altijd vos.

stekelharig *Stekelharig* komt vooral voor bij de basiskleuren. Je ziet dan tussen de gekleurde haren hier en daar witte haren, speciaal in de flanken en aan de staartwortel. Hoe ouder het paard wordt, des te meer witte haren. Maar de gekleurde haren blijven in de meerderheid.

verdunde vorm

Verdunning

De basiskleuren kunnen in *verdunde vorm* voorkomen. Meestal verkleuren staart en manen hierbij minder dan de lichaamsharen.

- Smokey noemt men de verdunning van zwart. Deze kleur loopt van grijsblauw tot grauwbrown.
- Valk is de verdunning van bruin. Op het lichaam zijn de dekharen okergeel van kleur, staart, onderbenen en manen zijn zwart met af en toe wat lichtere haren.
- Isabel is de verdunning van vos. Roomgeel tot goudkleurig. Dit wordt palomino genoemd als de staart en manen licht van kleur zijn.

De meeste fjorden worden ten onrechte isabel genoemd in hun signalement op het afstammingsbewijs. Beter zouden zij 'wildkleur bruin' genoemd kunnen worden.

De kleur kan ook tweemaal verdund worden. Dan worden alle haren lichter, ook de manen en staart. Deze kleuren komen niet zo vaak voor. Het pigment is bij deze paarden zo verdund, dat ook de iris van het oog verkleurt. Paarden met een dubbel verdunde kleur hebben altijd blauwe ogen.

Wit

Wit is eigenlijk geen kleur. De pigmenten zijn dan heel erg verdund. Witte paarden hebben een witte robe en behang. De ogen zijn donker of blauw. Echte albino's komen bij paarden niet voor.

Kleurcombinaties

De drie basiskleuren (zwart, bruin en vos) komen ook vaak voor in combinatie met een andere kleurfactor.

De roan-factor

Dit is de Engelse benaming voor bruin of grijs gevlekte vacht. Tussen de gekleurde haren komen plekje witte haren voor. Hoofd, manen, staart en onderbenen zijn effen van kleur. Een roan is alleen 's zomers iets lichter gekleurd, maar blijft verder het hele leven dezelfde kleur. Als deze factor voorkomt, moet steeds een van beide ouders deze ook zichtbaar gevoerd hebben.

Er ontstaan in combinatie met de drie basiskleuren de volgende mogelijkheden:

- bruin roan,
- vos roan,
- zwart roan, hiervoor werd vroeger vaak de naam moorkop gebruikt.

De roan-factor komt veel voor bij trekpaarden en Welsh pony's.

De platenbontfactor

Grote witte plekken of gebieden tussen de gekleurde haren op alle delen van het lichaam. De benen zijn meestal wit.

Wederom zijn er met de basiskleuren drie mogelijkheden:

- bruin platenbont,
- vosplatenbont, onder meer bij veel Shetlanders,
- zwartplatenbont, hiervan bestaat in Duitsland een apart 'ras', de Segalendorfer, een slag van tussenmaatspaarden.

Deze kleur wordt bij Welsh en New Forest pony's niet erkend!

De sabinofactor

Deze factor veroorzaakt soms heel weinig witte haren, soms een bijna wit paard. Ook deze factor kan voorkomen met de drie basiskleuren.

Grijs

Grijs (veranderlijke schimmel) is een kleurfactor die veel voorkomt in combinatie met de basiskleuren. Het veulen wordt donker geboren, wordt met elke ruiperiode lichter van kleur en kan na een jaar of tien uiteindelijk bijna helemaal wit zijn. Behang en benen blijven meestal wat langer gekleurd, evenals de voorknie en het spronggewricht.

Om verwarring met roan (ook wel onveranderlijke schimmel genoemd) te voorkomen, wordt geadviseerd de term grijs stelselmatig te gebruiken.

Deskundigen zouden graag de volgende schrijfwijze ingevoerd zien:

- grijs, bruin geboren,
- grijs, vos geboren,
- grijs, zwart geboren.

Er zijn veel voorbeelden met de factor grijs in de hengstenstapel.

Wildkleur

Deze kleur hoort oorspronkelijk bij in het wild levende paarden. De verdeling van het pigment is speciaal: de oren, benen en staart zijn meestal wat donkerder van kleur, de robe is wat lichter. Heel kenmerkend is de aalstreep en soms zebrastrepen op de benen. De buitenkant van de manen is meestal lichter dan het midden.

Zilverappel

De zilverappelfactor kleurt vooral de haren van de manen en de staart lichter (pas op: niet het behang!). Dit gebeurt vooral bij zwarte haren. Hoe donkerder de hoofdkleur, des te sterker is de verbleking. Zwart/zilverappel heeft als resultaat een vosachtige kleur met lichte staart, maar omdat de factor vooral op zwarte haren inwerkt, zie je er bij een vos niets van.

In figuur 2.6 zie de kleurmogelijkheden samengevat.

Fig. 2.6 Kleurencombinaties.

basiskleur		zwart	bruin	vos
wijzigings- factoren	roan	zwart-roan	bruin-roan	vos-roan
	grijs	grijs, zwart geboren ook wel genoemd: zwartschimmel	grijs, bruin geboren ook wel genoemd: bruinschimmel	grijs, vosgeboren ook wel genoemd: vosschimmel
	platenbont	zwart-platenbont	bruin-platenbont	vos-platenbont
	wildkleur	wildkleur-zwart	wildkleur-bruin	wildkleur-vos
	sabino	zwart-sabino	bruin-sabino	vos-sabino
	zilverappel	donkere vos met licht behang	vos met licht behang "palomino"	vos
verdunnings- factoren	1x	muisvaal of smokey	valk	isabel (palomino)
	2x	zilvermokey (zeer zeldzaam)	perlino	cremello

Vererving van de kleuren

chromosomen

De kleur van de huid en het haar van een paard wordt bepaald door het pigment melanine, dat in twee vormen voorkomt: eumelanine (zwart of bruin) en feomelanine (geel of rood). Deze pigmenten worden voor een groot deel beïnvloed door erfelijke factoren. Dat wil zeggen dat een code op de *chromosomen* (dragere van alle erfelijke eigenschappen die bestaan uit DNA) bepaalt welke kleur pigment wordt gemaakt. Daarnaast kan het pigment beïnvloed worden door bijvoorbeeld het zonlicht. Door de inwerking van UV-licht kan de kleur tijdelijk lichter worden. Blijvende verkleuring kan optreden op plaatsen waar een wond of een drukking is geweest, of waar een brandmerk is aangebracht.

genen

Als er helemaal geen pigment aanwezig is, wordt die plek wit.

geslachtscellen

De erfelijke factoren (*genen*) die invloed uitoefenen op het pigment, krijgt ieder paard van zijn vader en moeder. Ze worden aangeduid met een code. Deze code is voor de kleur zwart een B (Engels: black). Een fokzuiver paard voor de kleur zwart is dus BB. Hij heeft een B van zijn moeder en een B van zijn vader gekregen. Dit paard wordt fokzuiver genoemd omdat het via de *geslachtscellen* (eicel of zaadcel), die altijd maar een van de twee codes bevatten, altijd een B doorgeeft aan het nageslacht. Een fokzuiver paard voor zwart zou de codering Bb hebben, maar dit komt in Europa eigenlijk nooit voor, wel af en toe in Amerika.

Alle bruine paarden hebben een gen met de code A. Dit gen zorgt ervoor dat bij een paard met de aanleg zwart (BB) een bruine kleur ontstaat op het lichaam, terwijl de onderbenen, de staart en de manen zwart blijven. Een bruin paard heeft dus A en B.

Een zwart paard heeft wel B, maar geen A. De hoofdletters worden in de erfelijkheidsleer altijd gebruikt om aan te geven dat een erfelijke factor tot uiting kan komen (*dominant*). Een zwart paard moet dus wel een a hebben (*recessief* = terugwijkend), want het bruine blijft verborgen. A betekent dus dat een paard met zwarte aanleg bruin wordt, a betekent dat het zwart blijft.

dominant

recessief

genotype Hoe ziet de erfelijke codering (het *genotype*) voor een zwart paard er dus uit? aaBB of aaBb. In beide gevallen is het paard zwart. Hoe het paard eruit ziet, noem je het *fenotype*. Aan de buitenkant (het fenotype) is dus niet te zien hoe de erfelijke aanleg (het genotype) precies is.

fenotype

Een bruin paard moet in ieder geval een A en een B hebben, dus hiervoor zijn er meer mogelijkheden: AABB, AaBB, AABb en AaBb. Het eerste voorbeeld is fokzuiver voor bruin, want dit paard zal in al zijn geslachtscellen altijd een A en een B doorgeven. De andere voorbeelden doen dat niet en kunnen dus bij het nageslacht voor verrassingen zorgen.

Nu blijkt er nog een probleem te zijn; want een zwart paard heeft, behalve de B, nog een gen nodig om de zwarte kleur naar buiten te laten komen. Dit gen heeft de codering E (expressie). De code e betekent dan dat het zwart niet naar buiten kan komen. Dit wordt wel erg ingewikkeld, maar we kunnen de zaak vereenvoudigen door ervan uit te gaan dat elk paard altijd BB heeft. EEBB of EeBB levert dus een zwart paard op, eeBB laat de zwarte kleur niet naar buiten komen. De aanduiding BB in het genotype komt dus bij elk paard voor en om het niet ingewikkelder te maken dan nodig is, laten we die dus gewoon weg. De aanwezigheid van E bepaalt of de zwarte aanleg ook werkelijk te zien is. Dat is wel een gek idee; elk paard heeft dus een erfelijke aanleg voor zwart, ook al heeft het soms een totaal andere kleur. Als dat zo is (een paar uitzonderingen in Amerika vergeten we maar even), wordt een zwart paard dus aaEE of aaEe. Als dit laatste paard geslachtscellen maakt, zijn die voor 50% aE en voor 50% ae. Kruisen we deze met een fokzuivere zwarte (aaEE), die 100% aE geslachtscellen heeft, dan is er voor het veulen 50% kans op de combinatie aE met aE (=aaEE) en 50% kans op de combinatie ae met aE (=aaEe). In beide gevallen zal het veulen zwart zijn. Toch kunnen er voskleurige veulens geboren worden uit twee zwarte ouders. Hoe dat kan, zul je zo direct zien.

Je weet nu dat een paard in ieder geval een E moet hebben om zwart pigment te kunnen aanmaken. Heeft het ook een A, dan wordt het bruin. Voor een bruin paard zijn er dan dus de volgende mogelijkheden: AAEE, AaEE, AAeE of AaEe. En een vos dan? Een vos is niet zwart, heeft dus geen E, hij is ook niet bruin, want dat kan alleen als een A en een E samenwerken. Voor een vos blijven dan de volgende mogelijkheden over: aaeE, AAeE en AaeE.

Samenvattend komt het er dus op neer dat een paard met ee altijd vos is, een zwart paard altijd aa heeft en een bruin paard moet ten minste een A en een E hebben.

Nu gaan we eens kijken hoe groot de kans is op een voskleurig veulen uit twee zwarte ouders. Je weet dat de ouders aaEE of aaEe kunnen zijn. Alleen twee ouders die van het laatste type zijn, kunnen een voskleurig veulen leveren, want voor een vos zijn 2 e's nodig. Zij leveren elk in hun geslachtscellen voor 50% ae.

Fig. 2.7
Kruisingsschema van een
zwarte hengst en merrie,
beide niet fokzuiver.

		Geslachtscellen hengst	
		ae	aE
Geslachtscellen merrie	ae	aaee	aaEe
	aE	aaEe	aaEE

Slechts in een van de vier gevallen treedt er een combinatie van geslachtscellen op die ervoor zorgt dat een voskleurig pigment wordt aangemaakt. Die kans is dus 25%. Dat zie je in figuur 2.7. En deze kans treedt alleen op als beide ouders een e hebben. Deze kun je niet zien, want zwart is zwart en daarvoor is 1 E al voldoende.

Als je wilt voorspellen welke kleur een veulen van een bepaalde hengst en merrie zal hebben, zul je meer moeten weten dan alleen de kleur van de beide ouders, want je hebt gezien dat er nog verschillende mogelijkheden zijn. Het juiste genotype kun je niet aan de buitenkant zien. Daarvoor moet je dan ook nog weten hoe bijvoorbeeld andere nakomelingen van dezelfde ouders eruit zien, of misschien weet je wel hoe de ouders van de ouders eruit zagen. Zo kun je beetje bij beetje de puzzel compleet maken en een redelijk betrouwbare voorspelling doen.

Je weet al dat er naast de drie hoofdkleuren zwart, bruin en vos ook nog wijzigingsfactoren kunnen optreden, die zorgen voor plaatselijke kleurverandering of aftekeningen. Ook deze factoren zijn erfelijk.

Zo moet een paard de dominante factor R hebben om roan te kunnen zijn en de dominante factor G om grijs te worden. Dat betekent dus, dat bijvoorbeeld een vosroan in ieder geval een R moet hebben en verder natuurlijk zijn code voor vos. Je hebt al gezien dat dat kan zijn: Aaee, aaee of AAee. Daar komt nu nog bij: RR of Rr. Totaal zijn dat dus zes verschillende genotypes: AaeeRR, AaeeRr, aaeeRR, aaeeRr, AAeeRR en AAeeRr. Een zwart-roan merrie kan dus het genotype aaEERr hebben. De geslachtscelen zullen dan voor 50% een r bevatten. Wordt deze merrie gedekt door een hengst die ook r in zijn geslachtscellen heeft, dan kan er weer gewoon een rr veulen ontstaan: gewoon effen en niet roan.

Om enige duidelijkheid te krijgen is het dus heel belangrijk om te kijken hoe de ouders van dit paard eruit zagen, eventueel grootouders en andere bloedverwanten. Hoe meer je daarover weet, des te gemakkelijker wordt het om een voorspelling te doen over de kleur van een veulen uit dit paard.

De al eerder genoemde verdunningsfactoren hebben de code C. Een paard met eenmaal de verdunningsfactor wordt dan Cc (bijvoorbeeld: vos wordt isabel), tweemaal de verdunningsfactor wordt CC (vos wordt dan cremello) De andere combinaties kun je zelf uit het schema halen. Paarden met CC hebben altijd blauwe ogen, doordat het aantal pigmentkorrels in de ogen ook verminderd is.

Dan is er nog een raar soort gen, dat eigenlijk in omgekeerde richting werkt als het A-gen: zwarte haren van manen en staart worden nu juist lichter gekleurd. Deze Z-factor (zilverappel) vererft ook dominant. Dat wil zeggen dat ieder zilverappelpaard minstens een zilverappelouder moet hebben.

Je ziet wel dat de vererving van de kleur een ingewikkelde zaak is en dan hebben we het over de vererving van de wildkleur, wit, sabino en platenbont nog niet eens gehad!

Aftekeningen (A)

Er bestaan witte, maar ook donkere of zwarte aftekeningen.

aalstreep

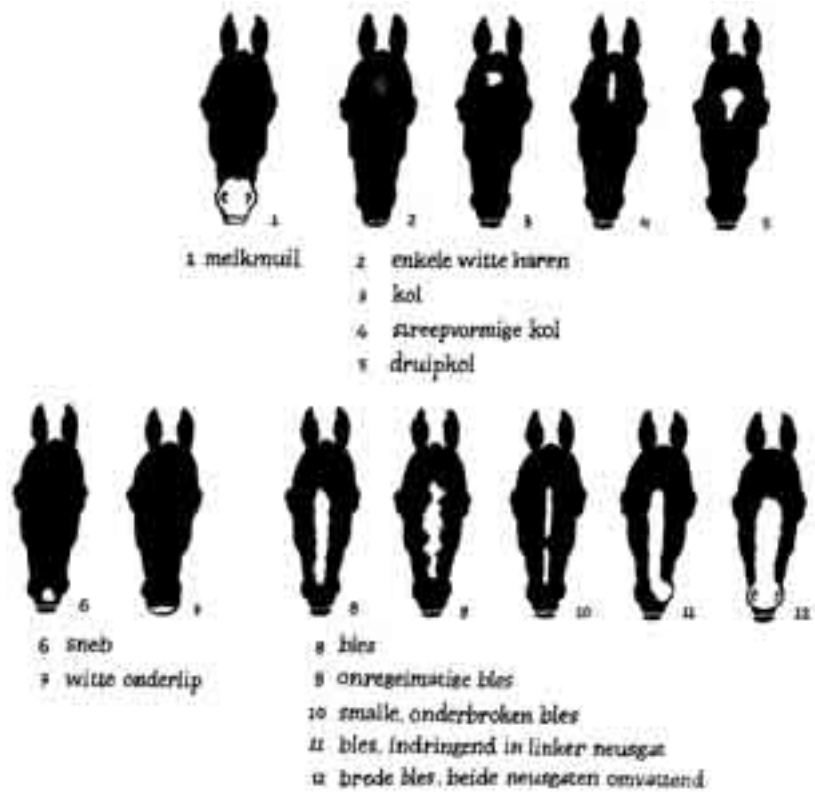
De *aalstreep* is een donkere streep haar, ongeveer een vinger breed, die loopt over alle wervels, dus van hoofd tot staartpunt. Het is een uitzondering als de aalstreep korter is en bijvoorbeeld van schoft tot kruis te zien is. Bij het wilde paard werd de aalstreep vaak aangetroffen. Behalve de aalstreep kunnen er ook donkere vlekjes op het lichaam voorkomen of donkere strepen aan de benen.

Meestal echter wordt met de aftekening de witte beharing op het hoofd of de onderbenen van het paard bedoeld. Bij sommige paarden zie je ook wel eens witte vlekken op andere delen van het lichaam. Dit mag je alleen een aftekening noemen, als de vlek niet is ontstaan nadat er een wond op die plaats heeft gezeten. De aftekeningen aan het hoofd en de benen kunnen allerlei vormen en afmetingen hebben. Om de vorm goed te kunnen beschrijven zijn de volgende termen in gebruik.

Aftekeningen aan het hoofd

- kol
- druipkol
- ster
- sterretje
- streepje of vlammetje
- enkele witte haren
- sneb
- smalle bles
- brede bles
- onderbroken bles
- onregelmatige bles
- melkmuil
- bles of sneb linker of rechter neusgat indringend
- witte onderlip
- combinatie van het bovenstaande

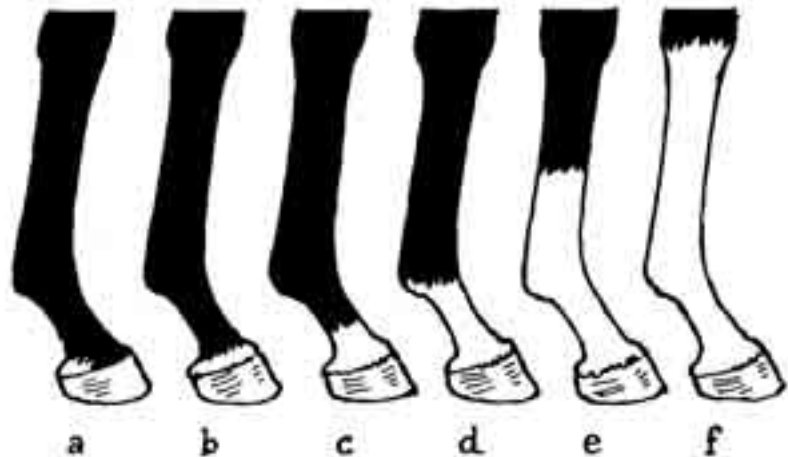
Fig. 2.8
Aftekeningen aan het
hoofd.

Aftekeningen aan de benen

- enkele witte haren op de kroonrand
- witte vlekjes op de kroonrand
- een of twee witte hoefballen
- witte kroonrand
- sokje (tot halverwege de koot)
- sok (tot aan de kogel)
- witvoet (tot boven de kogel)
- half witbeen (tot halverwege de pijp)
- witbeen (tot aan de voorknie of het spronggewricht)
- gelaarsd (tot boven de voorknie of het spronggewricht)
- hoog gelaarsd (gelaarsd tot aan de romp)
- ... gezoomd (overgang van wit naar gekleurd haar waarbij de haren gemengd van kleur zijn)
- ... binnen of buitenkant oplopend.

Fig. 2.9
Aftekeningen benen.

De volgorde waarin de aftekeningen genoteerd worden, is:

- 1 hoofd
- 2 linker voorbeen
- 3 rechter voorbeen
- 4 linker achterbeen
- 5 rechter achterbeen
- 6 overige

Vragen 2.4

- a Geef een aantal redenen waarom het belangrijk is van een paard het signalement te noteren.
- b Waarom hebben we in Nederland bij de pony's de E-categorie?
- c Wat is wildkleur voor een kleur?
- d Wat is het verschil tussen een voskleurig en een bruin paard?
- e Twee paarden zien er praktisch hetzelfde uit. De een heeft in zijn signalementsbeschrijving staan: zwart roan, de andere heet grijs, zwart geboren. Hoe zou je kunnen zien welke beschrijving bij welk paard hoort?
- f Wat is stekelharig?
- g Als een paard wit is, waaraan kun je dan zien dat het geen albino is?
- h Een paard heeft in zijn signalementsbeschrijving staan: kleur valk. Hoe ziet dit paard eruit?
- i Hoe komt het dat de tanden bij oudere paarden steeds langer lijken te worden?
- j Waarom is het bepalen van de ouderdom aan de hand van het gebit niet zo'n nauwkeurige methode?
- k Hoe worden de aftekeningen in figuur 2.9 genoemd?
- l Een bruine merrie wordt gedekt door een fokzuivere zwarte hengst. Is het mogelijk dat hieruit een voskleurig veulen wordt geboren? Licht je antwoord toe.
- m Hoe groot is de kans op een perlino veulen, wanneer vader en moeder allebei valk waren?
- n Welke genotypes kun je opschrijven voor een zwartroan? Welk genotype is fokzuiver? Hoe kunnen zijn beide ouders er uitgezien hebben? Probeer zoveel mogelijk verschillende genotypes uit!

2.4 Afsluiting

In dit hoofdstuk heb je geleerd hoe de lichaamsdelen van een paard genoemd worden. Ook weet je nu welke kleuren een paard kan hebben en welke aftekeningen aan hoofd en benen er mogelijk zijn. Je weet ook hoe je de ouderdom van een paard kunt schatten en hoe je de schofthoogte van een paard meet. Je kent een aantal veel voorkomende rassen en kunt deze ook herkennen. Met al deze gegevens kun je een signalementsbeschrijving maken.

3 Gedrag en zintuigen

Oriëntatie

Om goed met paarden te kunnen omgaan is het belangrijk om te weten hoe een paard zijn omgeving waarneemt en wat zijn natuurlijke reactie daarop is. Dit hoofdstuk gaat dus over zintuigen en eigenschappen van paarden. Hoe meer je daarover weet, hoe beter je het gedrag van paarden kunt begrijpen. Een goed inzicht in het gedrag van het paard is belangrijk om op een veilige en verantwoorde manier met het paard om te gaan.

3.1 Het paard als kuddedier

Je weet uit de geschiedenis van het paard dat het zich ontwikkeld heeft tot een plantenetend kuddedier. Kuddedieren hebben een bepaald gedrag ten opzichte van soortgenoten, vijanden en ander gevaar. Ook al is het al eeuwen geleden dat het paard getemd werd door de mens, en dus eigenlijk een huisdier werd, het instinct van het kuddedier is het nooit kwijtgeraakt.

Veilig in de kudde

De geschiedenis van het paard laat zien dat het paard van de grote vlaktes komt, waar ze in kuddeverband leefden. Kuddedieren hebben geen vaste verblijfplaats, maar trekken rond op zoek naar voedsel en water.

De paardachtigen zijn biologisch bekeken rondtrekkende vluchtdieren, die alleen in kuddeverband kunnen overleven. Het paard heeft met zijn sterke organen een heel groot uithoudingsvermogen als loofdier. Het kan zich voortbewegen op heel verschillende soorten ondergrond en het kan van nature springen. Toch springt het paard alleen als het echt nodig is, want vluchtdieren moeten zuinig omgaan met hun energie. Voedsel is in de steppe over het algemeen schaars en de dieren moeten er vaak lang voor lopen. Grazen doen paarden in stap, ze gaan op zoek naar voedsel en water in een kalme draf en alleen vluchten doen ze in galop. Alles bij elkaar grazen paarden wel twintig uur per dag, daar tussendoor slapen of dommelen ze korte periodes. Liggen doen ze daarbij bijna nooit, paarden gaan alleen liggen als ze zich heel veilig voelen. Bij jonge veulens zie je dat ze zich heel veilig voelen als ze bij hun moeder in de buurt gaan liggen slapen. De moeder waakt over het veulen.

Paarden leven van nature niet steeds op dezelfde plek, maar als ze ergens een tijdje blijven, en daar kun je het gedrag in de wei mee vergelijken, hebben ze een vrij strakke structuur in hun leventje. Je ziet bijvoorbeeld dat er een soort wegenpatroon ontstaat in de wei: platgetrapte paden die leiden naar de meest geliefde voeder- en waterplaatsen. Om te rusten zoeken ze beschaduwde plekken, waar ze uit de wind staan en minder last hebben van insecten. Ook het mesten gebeurt op speciale plekken en een hengst markeert zijn tijdelijke territorium ook met mest.

De kudde kent een leider. Meestal is dit een hengst, maar het kan ook een merrie zijn. De leider is het paard met het meest dominante en positieve karakter. De leiding wordt verkregen door te vechten om de hoogste plaats in de rangorde. Iedere kudde kent een rangorde en deze moet steeds worden bijgesteld als er nieuwe paarden bijkomen. Het is natuurlijk niet zo, dat paarden daarbij vechten op leven en dood. Het eindigt er vaak mee, dat het paard dat overwonnen is, duidelijk aangeeft dat het heeft verloren. Het trekt zich daarop terug. Meestal is het overwonnen dier niet ernstig gewond. Bij gevechten is er een verschil te zien tussen merries en hengsten: merries bijten meestal en slaan met hun achterbenen, terwijl hengsten ook vaak met hun voorbenen slaan en in een steigergevecht proberen de tegenstander te vloeien.

Fig. 3.1
Gevecht om de
leiderspositie.

De leidende hengst is natuurlijk niet de hele dag bezig om de sterkste te spelen tegen concurrenten. Je moet de kudde eigenlijk vergelijken met een grote familie met een wijze grootvader (of grootmoeder) aan het hoofd. De leider accepteert dat er binnen zijn kudde een aantal kleine families gevormd worden, die bestaan uit een hengst met daarbij enkele merries. Wordt de kudde te groot, dan deelt deze zich vanzelf op in een aantal kleine, zelfstandige kuddes. De dieren in de kudde hebben respect voor de leidende hengst of merrie. Meestal zijn dit oudere dieren die behalve kracht vaak ook veel ervaring hebben. De leiders waken over de kudde en geven als er gevaar dreigt het vluchtcommando. Soms zie je bij kuddes dat de leidende hengst zijn kudde omcirkelt als een herdershond. Door de rangorde weet ieder paard zijn plaats en vindt er geen verspilling van tijd plaats over wie er bijvoorbeeld het eerst mag drinken. De leider mag altijd eerst en dan het paard onder de leider, dan die daaronder enzovoort. Als hoogste in rang mag de leider ook steeds eten waar het beste eten groeit. Binnen de kudde zoeken gelijkwaardige paarden elkaar op: jonge paarden spelen met elkaar, vrijgezelle hengsten vormen samen een groepje met typisch puberaal macho-gedrag.

Een paard alleen op de vlakte is natuurlijk heel kwetsbaar. In een kudde is ieder dier sterker. Vijand kunnen moeilijker een keuze maken welk paard ze aan gaan vallen; de paarden kunnen elkaar waarschuwen en maken als groep meer indruk. Een paard is dus een kuddedier dat leeft in een bepaalde rangorde. Het kuddeverband beschermt het individu (en dus ook de jongen) en dus het voortbestaan van de soort.

Biologisch gezien is voortplanting het sterkste instinct. Paarden hebben in de kudde ook een duidelijk seksgedrag. Iedere drie weken zijn de merries hengstig en door vaak urineren wordt dit duidelijk gemaakt aan de hengst. Voordat het tot een dekking komt, vindt er eerst een heel ritueel van hofmaken plaats. Doordat de draagtijd lang is (elf maanden) brengen de merries meestal in het ritme van de jaargetijden hun veulens ter wereld. Merries zijn heel lieve moeders met veel opvoedkundige aanleg. Het veulen beheerst al kort na de geboorte alle gangen. Dat moet ook wel als je opgroeit in een zwervende kudde, die soms belaagd wordt door roofdieren. Toch valt er voor het jonge veulen nog heel wat te leren aan overlevingstechnieken. Ze leren van hun moeder wat ze moeten weten over eten, lichaamsverzorging en vooral over de sociale omgang met de andere paarden in de kudde. Dit leren veulens spelenderwijs, vaak samen met leeftijdgenoten. Ze trainen hun snelheid, oefenen vechttechnieken, proberen wie de sterkste is en verhogen hun reactievermogen. Omdat een paard een kuddedier is, voelt het zich prettig in een groep. Het is dan ook vaak moeilijk een paard van een groep weg te rijden. Het blijft liever bij de groep.

kleven We noemen dat *kleven*. In de tijd dat er nog oorlog gevoerd werd met grote groepen soldaten te paard, maakten ze van die eigenschap dankbaar gebruik. Er hoefde maar een klein groepje ruiters de richting aan te geven, de rest van de cavalerie ging daar blindelings achteraan.

Vluchtgedrag

Paarden zijn kwetsbaar. Ze lijken wel sterk en machtig, maar hun tanden en hoeven zijn, net als bij andere grazers, niet ingesteld op vechten. Tegen de scherpe tanden en klauwen van een roofdier beginnen ze weinig. Vandaar dat het paard geen gevecht aangaat, maar vlucht als er gevaar dreigt.

Een kudde vlucht in een gesloten verband, omdat anders vooral de jongere dieren zullen worden aangevallen. Een kudde die heel rustig loopt te grazen en van de leider het signaal krijgt om te vluchten, verandert in een fractie van een seconde in een grote denderende stofwolk.

Onder bepaalde omstandigheden kan een paard zo in paniek raken, dat het niets meer hoort en ziet: het is op de vlucht voor het ene gevaar en ziet daardoor andere gevaren, die misschien veel bedreigender zijn, niet meer. Blinde paniek is soms de oorzaak dat een paard een brandende stal weer binnen rent, tegen een heining aan knalt of op een rijdende auto afrent.

Alleen als het paard niet kan vluchten, zal het zich als laatste redmiddel proberen te verdedigen. In het nauw gedreven en niet meer in staat weg te lopen, keert een angstig paard de achterhand naar de vijand en slaat krachtig met een of beide achterbenen. Als het dier zich niet kan keren, dan steigert het, slaat beide voorbenen uit en laat zich op de vijand vallen. Ook kan het paard om zich heen gaan bijten.

Tot de natuurlijke vijanden van het paard behoren, behalve de grote katachtigen, ook wolven en hyena's, die in roedels jagen. En ook al zijn de hoeven en tanden van een paard wapens die je niet te licht moet nemen, tegen een roofdier dat hem boven op zijn rug springt, kan een paard niets beginnen. Bovendien kan hij niet goed zien wat

er daar achter op zijn rug gebeurt. Geen wonder dat een paard dat voor het eerst van zijn leven een zadel of het gewicht van een mens op zijn rug krijgt daar in paniek op reageert.

Een ander gevaar voor steppedieren is de slang. Het paard heeft daar instinctief grote angst voor: een plotselinge aanraking van de benen of hoeven, bijvoorbeeld door een tuinslang tijdens het wassen of een afglijdende singel tijdens het opzadelen, kan een plotselinge paniecreactie veroorzaken.

Het paard is dus een prooidier en doordat erop gejaagd werd door roofdieren moest het dier altijd op zijn hoede zijn. Ook al is het duizenden jaren geleden dat het paard in het wild in kuddes leefde, dit gedrag zit nog steeds vast in zijn karakter. De mens heeft dat er tijdens het temmen niet uit kunnen krijgen. Paarden reageren nog steeds volgens hun oerinstinct. Als er iets vreemds te zien, te horen of te ruiken is, dan kan dat gevaar betekenen. En dan telt elke seconde. Het paard gaat niet op zijn gemak kijken of er echt gevaar dreigt, maar het reageert zo snel mogelijk door weg te rennen. Vandaar dat veel paarden op ons nogal schrikachtig overkomen. Bedenk dan, dat zijn snelle reactie in de natuur het verschil tussen leven en dood kan betekenen.

- Vragen 3.1**
- a Waaron vlucht een paard als het schrikt?
 - b Waaron zie je in een weiland dat sommige paarden hun soortgenoten wegjagen bij de waterbak?
 - c Waaron vechten paarden als er een nieuw dier in de groep komt?
 - d Wat is kleven en waar komt dit gedrag vandaan?

3.2 Zintuigen

Je weet al dat paarden reageren op prikkels van buitenaf. Ze nemen allerlei dingen waar in hun omgeving. Hun gedrag wordt voor een groot deel bepaald door wat ze waarnemen.

- zintuigen* De *zintuigen* van een paard zijn:
- de reuk,
 - het gehoor,
 - het gevoel (tast, pijn, trilling),
 - de smaak,
 - het gezicht.

De reuk

De reuk is bij een paard sterk ontwikkeld. De aanwezigheid van een ander paard kan nog uren daarna door een paard waargenomen worden. Onbekende soortgenoten worden besnuffeld. Paarden kunnen elkaar en hun woonomgeving aan de geur herkennen. Veulens herkennen de geur van hun moeder en andersom. De angst voor vreemde voorwerpen verdwijnt pas als eraan is geroken. Hengsten bakenen hun terrein vaak af met urine en mest. Geur is ook belangrijk bij het seksuele gedrag. De hengstige merrie geeft een duidelijke geurboodschap aan de hengst. Paarden kunnen menselijke geuren waarnemen en daarmee ook ontdekken of je zenuwachtig of bang bent.

Bepaalde scherpe geuren zoals parfum of rook vindt een paard meestal onprettig. Daarnaast is het bekend dat er ook geuren zijn waar paarden panisch op reageren: bloed en roofdierenlucht.

Het gehoor

Ook het gehoor is zeer goed ontwikkeld. De grote, beweeglijke oorschelp is hierbij een goede hulp. Door de oren voortdurend te bewegen bepaalt het paard de plek waar het geluid vandaan komt. Paarden kunnen veel meer horen dan wij. Daardoor kan het voorkomen dat een paard schrikt van een geluid dat wij veel minder of helemaal niet horen. Dit zijn vooral de hoge sissende geluiden zoals die van een spuitbus.

De stand van de oren geeft de gemoedstoestand van het paard heel duidelijk weer. Als ze sterk naar voren gericht staan, geeft dit aan dat het paard aandacht heeft voor een bepaald voorwerp. Als het paard ontspannen is, liggen de oren laag en slap. Staan de oren naar achteren dan heeft het paard het niet naar zijn zin. Draaiende, beweeglijke oren zijn het kenmerk van een oplettend paard. Als een paard in de groep de oren plat heeft en het hoofd naar beneden dan betekent dit dat het zich onderdanig opstelt.

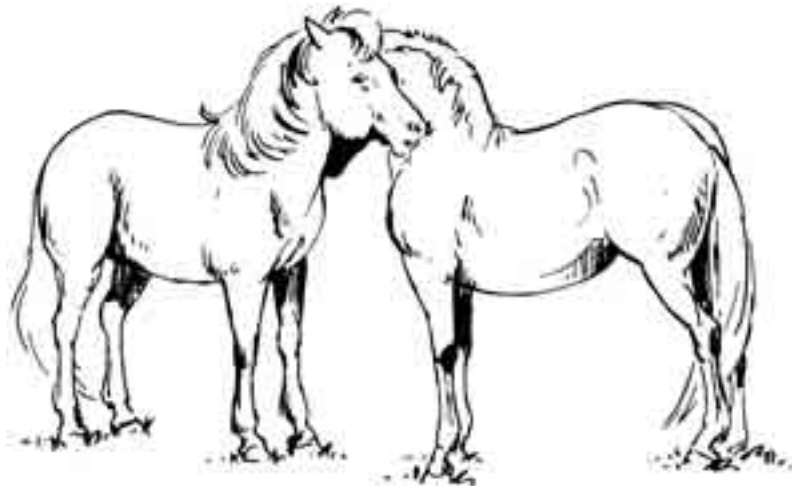
Ieder paard heeft zijn eigen stemgeluid. Daaraan kunnen zij elkaar binnen de groep herkennen. Het veulen leert heel snel het geluid van zijn moeder herkennen en daarmee ook wat zijn moeder van hem wil.

Elk geluid heeft voor het paard een betekenis. Als je tegen een paard spreekt, is vooral belangrijk welke toon je gebruikt en niet wat je zegt. Die toon kan geruststellend en kalmerend zijn, maar ook angstaanjagend. Daar is het paard heel gevoelig voor.

Het gevoel

tastzin Het gevoel openbaart zich als tastzin, pijnzin en trillingszin. *Tastzin* is het aanvoelen van een aanraking door de huid. Een paard kan een lichte aanraking van de huid (bijvoorbeeld door een vlieg) al voelen. Hierop reageert het met het bewegen van de huid. Ook met de lippen en de tastharen daarop kan een paard een voorwerp betasten. Zo kan het paard dingen onderzoeken die het niet goed kan zien, bijvoorbeeld de inhoud van de voerbak. Paarden communiceren ook met elkaar via de tastzin, bijvoorbeeld als ze elkaars vacht verzorgen.

Fig. 3.2
Het verzorgen van
elkaars vacht.

- pijn* *Pijn* is een gevoel van onbehagen op een bepaalde plaats. Dit kan de aandacht van een paard zo vasthouden, dat het niet meer op andere dingen let. Bij een paard is pijn te herkennen aan bewegingen en houdingen die anders zijn dan normaal.
- trillingszin* De *trillingszin* stelt het paard in staat om heel lichte trillingen van de bodem te voelen.

De smaak

Het is per paard nogal verschillend hoe de smaak ontwikkeld is. Sommige paarden eten zonder veel problemen bedorven voedsel, terwijl andere datzelfde voedsel niet aanraken. Een paard wordt niet door reuk of smaak gewaarschuwd tegen het eten van planten die schadelijk zijn voor zijn gezondheid. Het eten van taxus, rododendron, nachtschade, acacia en jacobskruiskruid kan zelfs dodelijk zijn. Het is belangrijk daar bij het weiden van paarden op te letten. Er wordt gezegd dat paarden van zoete dingen houden, maar dit is nooit bewezen. Sommige paarden lijken juist bittere planten zoals smeerwortel of witlofwortel heerlijk te vinden.

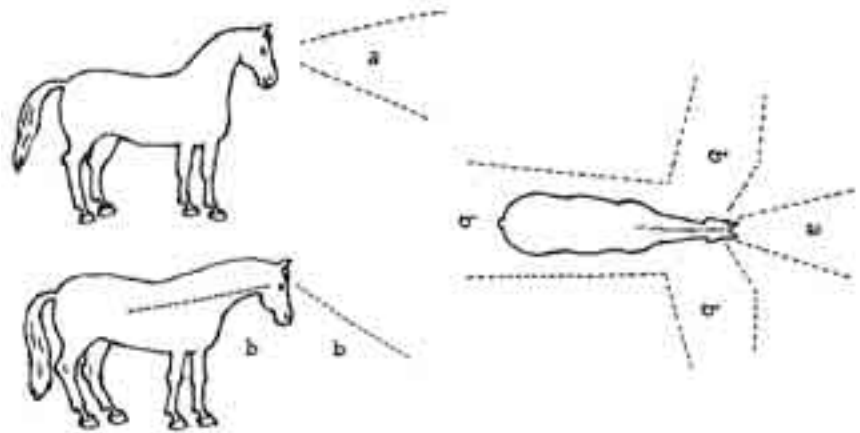
Het gezicht

Het gezicht is bij een paard minder ontwikkeld dan het gehoor. Een paardenoog ziet anders dan een mensenoog. Een paard ziet minder details, maar kleine bewegingen, ook in de verte ziet het heel scherp. Paarden zien dingen dus vooral als totale massa en herkennen iets aan zijn omtrek. Daarom schrikken ze soms van bukkende mensen, de omtrek is dan onherkenbaar geworden.

Alles wat verder weg is dan 400 meter moet een paard waarnemen in combinatie met andere zintuigen. Door de plaatsing van de ogen kan een paard met recht gericht hoofd de gehele horizon zien. Een paard kan ongeveer 340 graden om zich heen kijken, waardoor paard komen maar twee blinde vlekken voor. Dit zijn de plaatsen die zich binnen een afstand van 1,20 meter voor het paard en direct achter het paard bevinden.

Fig. 3.3

Het gezichtsveld van het paard met opgeheven hoofd (a) en met gebogen hoofd (b).

Het paard kan de ogen onafhankelijk van elkaar bewegen. Daardoor is het mogelijk om met het ene oog vooruit te kijken en met het andere opzij. Al grazend kan het paard dreigend gevaar zien aankomen. Als het hoofd rechtop gehouden wordt, kan het paard niet zien wat er op de grond ligt. Het zal dan het hoofd moeten buigen of het zijwaarts draaien en met een oog naar beneden kijken. Als het paard dan nog steeds niet kan zien wat het wil, kan het zijwaarts gaan lopen om er beter zicht op te krijgen. Wij denken dan dat het paard schichtig is, maar het kan het gewoon niet goed zien. Als het paard de ruimte had gekregen om zijn hoofd te laten zakken en het goed te bekijken, was hij niet zijwaarts gegaan.

Bij veel koudbloedrassen zijn de ogen meer opzij van het hoofd geplaatst. Daardoor kan het wel goed opzij kijken, maar minder goed naar voren. Het paard valt dan ook onder de vluchtdieren, het moet achter zich kunnen kijken om het mogelijke gevaar te zien.

Het paardenoog is gevoeliger voor zwakke lichtstralen dan het mensenoog. Daardoor ziet het paard in het donker beter. Het paardenoog moet zich echter wel langer aanpassen bij de overgang van licht naar donker.

Vragen 3.2

- a Waarom is het gevaarlijk om een paard van achteren te benaderen?
- b Welke gevolgen heeft het als je de tastharen van een paard afknipt?
- c Tijdens een buitenrit of wanneer je een paard ergens vastzet, moet je altijd goed opletten dat het paard niet in de buurt komt van giftige planten. Leg uit waarom.
- d Noem drie voor het paard giftige plantensoorten.
- e Bij het aanrijden op een hindernis moet de ruiter het paard voldoende de gelegenheid geven om de hindernis te kunnen inschatten. Hoe zou dat het beste kunnen?
- f Een paard merkt sommige dingen veel eerder op dan wij. Hoe komt dat?

3.3 Gedrag

Het paard is een kuddedier en dat heeft grote gevolgen voor de manier waarop het zich gedraagt, niet alleen in de omgang met mensen, maar ook op stal, in de wei en in allerlei andere situaties. Wanneer je begrijpt hoe kuddedieren zich gedragen en hoe ze in bepaalde situaties zullen reageren, zul je beter met paarden kunnen omgaan. Je zult dan ook veel beter kunnen voorkomen dat er voor het paard of voor jou gevaarlijke situaties ontstaan.

Karakter

Uit de manier waarop een paard zich gedraagt tegenover soortgenoten of tegenover de mens, kun je veel afleiden over zijn karakter. Het ene paard zal veel heftiger reageren op indrukken van buitenaf dan een ander paard. Dit heeft te maken met zijn temperament, dat hij van zijn voorouders heeft meegekregen. Vergelijk maar eens de reactie van een Arabier met die van een Belgisch trekpaard op een bepaalde gebeurtenis. Maar naast deze van nature aangeboren gedragsverschillen heeft ook ieder paard zijn eigen karakter. Dit karakter wordt gevormd door de ervaringen van het paard, bijvoorbeeld door de omgeving waarin het opgroeit of de manier waarop het behandeld wordt. Je kunt bij een paard, als je het juist behandelt, zijn goede eigenschappen naar voren halen en de minder goede onderdrukken. Met een slechte behandeling bereik je het omgekeerde. Hierbij moet je wel blijven beseffen dat een paard niet, zoals de mens, het verschil weet tussen goed en kwaad. Het zal moeten leren wat wel en niet mag, doordat wij hem dat duidelijk maken. Een paard kent ook geen gevoelens van schaamte of dankbaarheid, ook al vertalen wij dat wel eens zo. Voor een paard zijn alleen zijn eigen behoeftes belangrijk. De enige uitzondering daarop is het moederlijke gedrag van de merrie ten opzichte van haar veulen.

Paarden zijn echte gewoontedieren en daardoor zijn ongewone dingen voor hen vaak bedreigend. Ze zijn gesteld op vaste patronen; daar zijn ze aan gewend, dan weten ze waar ze aan toe zijn. Daarom zie je bijvoorbeeld dat ze in de wei altijd op een vast plekje staan te dutten, of altijd via een bepaalde route naar de drinkbak gaan. Paarden maken meestal niet twee keer dezelfde fout. Ze hebben een goed geheugen en wanneer er iets is misgegaan, onthouden ze dat heel lang.

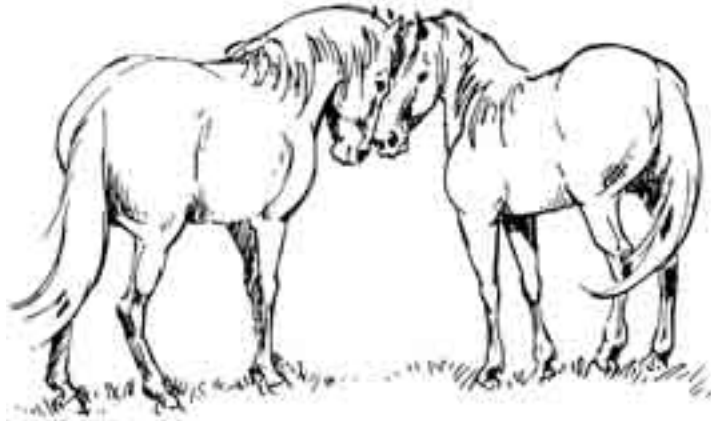
Het gedrag van het paard in de wei

Omdat de wei het meeste lijkt op de steppe waar het paard oorspronkelijk leefde, kun je daar het beste het instinctieve gedrag van paarden zien. Daar gedragen paarden zich volgens de sociale omgangsregels die bij het leven als kuddedier horen. Ook paarden die heel lang op stal hebben gestaan, wennen daar snel weer aan. Je begrijpt dat het voor een veulen dus heel belangrijk is om in een wei op te groeien. Het leert de omgangsregels dan spelenderwijs. In de vrije natuur zijn kuddes altijd evenwichtig samengesteld. Alle leeftijden zijn vertegenwoordigd en het aantal hengsten en merries is ongeveer gelijk.

Op een paardenhouderij of manege lopen hengsten en merries meestal niet in dezelfde wei en de leeftijdsopbouw van de door ons kunstmatig gevormde kuddes is vaak ook heel anders.

Omdat een paard zich fijn voelt in een groep, zal hij altijd proberen gezelschap te zoeken. Dat hoeft geen soortgenoot te zijn: andere dieren kunnen ook heel goed als vervangende kuddegenoten dienen. Zelfs als twee paarden samen in een wei worden gezet, zoeken ze onmiddellijk contact. Ze besnuffelen elkaar dan, waarbij ook het gebied rond de geslachtsdelen wordt beroken.

Fig. 3.4
*Nieuwkomers verkennen
elkaar met de neus.*

Zo snel mogelijk wordt de rangorde bepaald, zodat beide weten waar ze aan toe zijn en op de goede manier met elkaar om kunnen gaan. Om dit te weten te komen willen ze informatie hebben over de lichaamskracht, ervaring en zelfverzekerdheid van de ander.

Twee paarden die elkaar niet kennen, bekijken elkaar heel goed en tonen wie ze zijn zo goed mogelijk in hun lichaamshouding en beweging. Hieruit kan blijken dat het betreffende paard nieuwsgierig is, of juist heel zelfverzekerd. Onderdanigheid kan ook heel duidelijk getoond worden. Het aan elkaar snuffelen eindigt er vaak mee dat tenminste een van de twee dreigend met zijn tanden begint te knarsen. De verliezer van dit soort krachtmetingen laat zijn ondergeschikte positie meestal duidelijk blijken door achteruit te wijken of te vluchten.

Als er al een groep paarden in de wei staat en er komt een nieuw paard bij, ondergaat deze dit hele kennismakingsgedoe meestal stokstijf stilstaand. Hoe eerder het voorbij is, des te eerder kan het gewoon zijn plaats in de groep innemen. Toch is het niet zo verstandig om een nieuw paard toe te voegen aan een groep die al een vastgestelde rangorde heeft. De nieuwkomer loopt het risico door de hele groep te worden afgewezen. Daarbij kan het komen tot ernstige gevechten en verwondingen.

Zwakkere paarden met een niet zo dominant karakter kunnen door sterkere paarden enorm getreiterd worden.

Zet je twee paarden bij elkaar in de wei die in rangorde ongeveer even hoog staan, dan bestaat het risico dat ze elkaar de hele tijd uitdagen voor rangordegevechten.

Als de kudde de rangorde heeft vastgesteld, moeten wij die rangorde ook respecteren. De hogere in rang heeft altijd voorrang. Dat geldt dus ook voor de behandeling die ze van ons krijgen, bijvoorbeeld bij voeren in de wei. Geef je een ondergeschikte eerst voer en pas daarna de leider, dan loop je de kans dat de zwakkere later door de sterkere te grazen genomen wordt uit jaloezie. Als je een groepje paarden in de wei wilt bijvoeren, is het daarom verstandiger dat op verschillende plekken te doen, zodat ook de zwakkere paarden aan bod komen. In door ons samengestelde kuddes (groepen in de wei) staan de oudere merries en sterke ruinen vaak het hoogst in de rangorde. Het komt vaak voor dat ruinen daarbij als een overblijfsel van

hengstengedrag de merries als hun eigendom beschouwen. Als er nu een vreemd paard bijkomt, zal de ruïn proberen 'zijn' merries daartegen te verdedigen.

Paarden zijn heel goed voorbereid op het wisselen van de seizoenen. Zij kunnen tegen grote temperatuursverschillen en ook slecht weer is geen echt probleem. Als het erg hard regent of waait, gaat het paard gewoon geduldig met zijn kont naar de wind staan en wacht tot het weer over is. De dikte van hun vacht past zich automatisch aan bij de verschillende jaargetijden. Daarbij speelt ook de lengte van de dag een rol. Paarden zullen het niet gauw koud hebben. Hun vacht bestaat uit verschillende laagjes, waarbij de isolerende deklaag glad en redelijk waterafstotend is.

Fig. 3.5
Wachten op betere
tijden.

Vluchtafstand

Het paard heeft zich in de tijd dat het in het wild leefde, aangewend om een veilige afstand te bewaren van dreigend gevaar. Deze afstand houdt het paard altijd om op tijd te kunnen vluchten. Dit is geen vaste afstand, maar hangt af van de aard van het paard en van de situatie. Vanaf deze afstand kan het paard veilig eventuele gevaren bekijken. Een paard dat besloten heeft om steeds zijn vluchtafstand aan te houden ten opzichte van iemand die hem uit de wei wil halen, zal daardoor heel moeilijk te vangen zijn. Dit spelletje kan hij uren volhouden. Je kunt je daaraan wel ergeren, maar dit soort gedrag laat heel duidelijk zien dat het eigenlijk helemaal niet zo vanzelfsprekend is dat het paard, dat van nature een vluchtdier is, andere levende wezens zo dicht bij zich in de buurt toelaat, dat het niet meer kan vluchten als dat nodig zou zijn. Dit oerinstinct is in het paard aanwezig gebleven, ook na duizenden jaren omgang met de mens.

kritische afstand

Als het paard zijn vluchtinstinct niet kan volgen, bijvoorbeeld omdat het staat aangeboden of omdat het zich in de hoek gedrongen voelt, blijft er voor het dier niets anders over dan vechten, tegen iedere bedreiging die te dicht bij hem komt. De veilige afstand tot een paard dat niet meer kan vluchten, noemen we de *kritische afstand*. Die is ongeveer drie meter, maar kan per paard iets verschillen. Binnen een cirkel van drie meter laat het paard alleen dieren toe waarmee hij vriendjes is. Natuurlijk mogen ook veulens en seksuele partners binnen deze cirkel komen. Als je deze kritische afstand negeert, loop je het risico dat een paard je aanvalt. Omdat de meeste paarden

eraan gewend zijn dat mensen dichtbij hen komen, zal er meestal niets gebeuren. Toch leggen sommige zelfverzekerde paarden vaak hun oren in de nek wanneer je binnen hun kritische afstand komt.

Zoals je al weet, voelt een paard zich prettig in een groep. Daarom is het vaak niet eenvoudig om een individueel paard uit de wei te halen, weg van zijn groep. Het kan zijn dat het paard er alles aan doet om niet gevangen te worden. En als je het dan hebt gevangen, lopen al zijn maatjes met hem mee naar het hek. Probeer dan maar eens om met je paard aan de hand het hek open te doen, erdoor te gaan en het hek weer dicht te doen, zonder dat er andere paarden meegaan.

Paarden voelen zich in de wei prettig. In het algemeen geven ze daar de voorkeur aan boven het gezelschap van de mens. Ook daarom is het lastig om een paard te vangen, vooral wanneer het paard net buitenloopt en nog niet genoeg weidegang heeft gehad. Is het paard een behoorlijke tijd buiten geweest, dan willen het meestal wel weer naar de stal, want in de zomer is het daar koeler en er zijn ook minder insecten. Als het buiten koud is, hebben ze op stal geen last van vocht en wind. Als je er rekening mee houdt dat een paard voldoende beweging, zonlicht en buitenlucht nodig heeft, zal het paard zich vaak makkelijker laten vangen. Het wordt pas een probleem als een paard na een uurtje weidegang weer op stal moet, omdat dat jou toevallig beter uitkomt. Het paard loopt dan net lekker te grazen en heeft nog geen zin. Bovendien weet het waarschijnlijk uit ervaring dat ophalen uit de wei vaak betekent dat er gewerkt moet worden. Natuurlijk probeert het dan om er onderuit te komen. Achter het paard aanhollen heeft dan echt geen zin. De voeremmer kan uitkomst bieden, want voor iets lekkers zijn de meeste paarden wel te porren. Toch zal het paard ook deze truc snel genoeg leren.

Paardengedrag op stal

De stal is voor paarden onmisbaar. De stal biedt bescherming tegen wind en regen, maar ook tegen de zon en insecten. Ze staan er droog, hebben altijd water tot hun beschikking en worden regelmatig gevoerd. Maar je kunt je voorstellen dat het voor een vluchtdier wel onnatuurlijk is om rondom door muren omgeven te zijn. Een stal zou eigenlijk zo gebouwd moeten zijn, dat hij aangepast is aan het paardengedrag. In ieder geval kan voor een loofdier als het paard de ruimte nooit groot genoeg zijn. Daarom voelt het paard zich toch het beste als het regelmatig in de buitenlucht kan zijn, liefst in gezelschap van andere paarden. Staat het paard te lang op stal, en vaak ook nog alleen, dan kan dit nadelig zijn voor het geestelijke en lichamelijke welzijn van het paard. Het paard gaat zich dan vervelen en kan afwijkend gedrag gaan vertonen. De stal moet altijd voor het paard het rustige toevluchtsoord blijven en niet gekoppeld worden aan stress.

De stal moet dus voldoen aan de eisen die het paard aan zijn omgeving stelt, dat wil zeggen dat er voldoende ruimte, licht en lucht is en dat het mogelijk is om contact te hebben met soortgenoten. Daardoor krijgt het paard prikkels van zijn omgeving en kan zijn kudde-instinct ook op stal bevredigd worden.

Ook op stal zal het paard, net als in de wei, een plek uitkiezen om te slapen en een andere om te mesten. Tenminste, als de stal daar groot genoeg voor is en als het paard niet aangebonden staat. Paarden zijn kieskeurig en liggen graag droog. Wanneer er niet voldoende vaak uitgemest wordt, zal een paard niet gauw gaan liggen.

In de natuur zijn paarden voortdurend bezig met grazen. Het ligt voor de hand dat ze dat ook op stal prettig vinden. Wanneer het strooisel bestaat uit stro, zullen ze dan ook vaak aan het stro gaan eten. Is dit niet mogelijk, omdat er een andere ondergrond gebruikt wordt, dan zullen ze zich snel vervelen en andere bezigheden zoeken. Paarden rollen graag in de box. Het is de natuurlijke manier om hun vacht te verzorgen of zich af te drogen als ze bezweet zijn.

Omdat paarden gewoontedieren zijn, ze hebben een soort inwendige klok, zijn ze gewend hun voer op vaste tijden te krijgen. Als je daarvan afwijkt, worden ze onrustig en zelfs vaak een beetje knorrig. Met het eten zijn ze heel lang bezig, dat doen ze in de natuur ook. Staan er meer paarden op stal, dan is het ook hier belangrijk dat de volgorde van het voeren altijd dezelfde is en liefst volgens de rangorde, anders zouden er wel eens flinke protesten kunnen komen. Paarden vertonen al snel *voedselnijd*, dat wil zeggen dat ze jaloers zijn als andere iets krijgen wat zij niet krijgen. Ook op stal kan dit leiden tot flinke woede-uitbarstingen, waarbij paarden hun buurman proberen aan te vallen, ook al zit daar een hek tussen. Ze kunnen zichzelf daarbij behoorlijk verwonden, wanneer ze met hun benen tegen de muur of de deur slaan. Paarden zien mensen over het algemeen als hoger in rang, maar tijdens het voeren vergeten ze dat nog wel eens. Pas er voor op dat ze je dan in hun hebberigheid niet platdrukken tegen de muur of je de terugweg uit de box versperren. Treed tegen dat soort gedrag altijd direct op. Laat het paard met een luide stem en duidelijke gebaren merken dat het voor je opzij moet gaan en moet wachten tot het voer in de ruif ligt. Als je dan bij het naar buiten gaan het paard blijft aanraken, zodat het weet waar je bent, is er niets aan de hand. Het zal dan niet slaan of duwen.

Het gedrag van het paard naar de mens

Paarden zijn van nature niet dapper. Het is dus eigenlijk wonderbaarlijk dat wij ze zoveel dingen kunnen laten doen waarbij ze hun natuurlijke instincten moeten overwinnen. Zij springen over een hek, terwijl ze niet kunnen zien waar ze neer zullen komen, ze lopen zo uit het daglicht een donkere stal of trailer in, lopen rustig langs draaiende tractoren of vrachtwagens en ze laten zich zonder veel protest in een klein hokje vervoeren, te midden van druk verkeer. De verklaring is vrij simpel. Je weet al dat ieder paard respect heeft voor de leider van de kudde. Als jij je gedraagt als de leider, dan schikt het paard zich naar jou. Dat lijkt misschien niet moeilijk, maar het tegendeel is waar. Zonder dat we het weten, gedragen we ons juist vaak als de vijand, het roofdier. Een roofdier is namelijk nergens bang voor en loopt recht op zijn doel af, terwijl een prooidier altijd heel voorzichtig zijn doel benadert. Als je dus regelrecht naar een vreemd paard toeloopt, reageert het volgens zijn instinct en vlucht. Als jij je meer als een prooidier gedraagt, en een paard voorzichtig benadert, geef je het de kans om rustig te kijken of je een bedreiging bent of niet.

Paardentaal

Paarden maken met hun lichaamstaal heel veel duidelijk. Voor het begrijpen van deze taal is het vooral belangrijk om goed te kijken en te bedenken dat ieder paard zijn eigen karakter heeft.

Paarden hebben allemaal dezelfde taal, tot welk ras ze ook behoren. Ze communiceren met elkaar op allerlei manieren, maar voor het grootste deel zonder stem.

Houding

De houding van een paard is de belangrijkste graadmeter om te zien hoe het dier zich voelt. Als een paard van iets schrikt zal het reageren met zijn lichaamshouding: de hals gekromd, hoofd en staart omhoog, oren gespitst, alle spieren gespannen en hoge passen. Deze houding maakt de andere paarden ook opgewonden, want in het wild is dit de houding om aan te geven dat er gevaar dreigt. Een paard dat staat te dommelen of zich niet lekker voelt, ziet er heel anders uit: hoofd en hals laag, staart naar beneden en vaak steunend op één achterbeen.

De mond

Met de lippen eet een paard, maar ook gebruikt hij ze om de eigen vacht en die van andere paarden te verzorgen. De lippen en tanden worden door de hengst heel zachtjes gebruikt als hij een merrie het hof maakt, maar een paard kan die tanden ook heel agressief gebruiken naar andere paarden en mensen. Pas op voor een paard met ontblote tanden!

Veulens gebruiken hun mond op een heel aparte manier. Het veulen laat zien dat het zich onderwerpt door zijn mond in een happend gebaar een aantal keer open en dicht te doen met opgetrokken lippen. Als het veulen ouder wordt, verdwijnt dit gebaar.

flemen

Een ander gebaar dat een paard met zijn mond maakt, is het zogenaamde *flemen*: het paard steekt zijn neus in de lucht en krult zijn bovenlip op, zodat de tanden te zien zijn. Je kunt het hengsten zien doen die urine van een hengstige merrie ruiken. Paarden flemen soms ook wanneer ze iets onverwachts ruiken of proeven. Als paarden ontspannen staan te dutten, hebben ze vaak een slappe onderlip. Paarden die bang, geschrokken of in de war zijn, hebben juist vaak een gespannen, strakke mond.

De neus

De snuit en de neus worden gebruikt om erachter te komen met wat of wie het paard te maken heeft. Soms doet het paard dit met opengesperde neusvleugels.

De ogen

Bij alarm of nieuwsgierigheid opent het paard zijn ogen verder en is ook de pupil goed te zien.

De oren

De oren zijn de beste graadmeter voor de gevoelens van het paard. Zij staan in principe gericht naar elk geluid dat het paard hoort. Doordat er veel spieren in elk oor zitten, kan het paard met zijn oren veel bewegingen maken. Als hij schrikt of in de verte iets interessants ziet, zal hij beide oren naar voren richten. Als een oor naar voren en het andere oor naar achteren gericht is, betekent dat dat het paard zijn aandacht verdeelt over twee dingen. Hangende oren geven een gebrek aan interesse aan.

Als de oren voor een deel of helemaal naar achteren gericht staan, kan dit duiden op onderwerping, maar ook bange of suffe paarden houden hun oren zo. Kwaadheid of grote angst geeft het paard aan door de oren plat te leggen en de lippen samen te persen. Onzekerheid uit het paard door zijn oren gespannen te bewegen. Je ziet dus dat een bepaalde stand van de oren soms twee heel verschillende dingen kan betekenen. Het is daarom altijd belangrijk ook naar andere signalen te kijken.

Het hoofd en de hals

Een gezond, ontspannen paard draagt zijn hals in een hoek van 45 graden ten opzichte van het lichaam. Als hoofd en hals onrustig op en neer bewegen, kan dit wijzen op nervositeit. Ook pijn in de voorbenen is te zien aan het knikken met de hals.

Als je bekijkt hoe paarden zich ten opzichte van elkaar in de wei gedragen, zie je dat ze elkaar soms zachtjes met het hoofd duwen. Ze vragen daarmee elkaars aandacht en vaak is het het begin van een knuffelpartijtje. Maar als ze een agressieve por geven met hun hoofd, vaak met open mond en de oren in de nek, maken ze daarmee duidelijk dat je afstand moet houden.

Als een paard schrikt, zal het zijn hoofd naar achteren gooien. Heeft het last van iets, bijvoorbeeld een vlieg of een slechtzittend bit, dan zal het er van af proberen te komen door krachtig met zijn hoofd te schudden.

Bij hengsten (en soms ook bij ruinen) zie je soms dat het paard zijn hoofd en hals heel laag gestrekt houdt en met zijn hoofd heen en weer zwaait. Een hengst verzamelt zo zijn merries.

De benen

Ook de benen spreken duidelijke taal. Als het paard dribbelt, kan dat betekenen dat het ongeduldig of gespannen is. Steigeren kan een uiting van alarm of agressie zijn, maar ook een teken van verzet als er te veel van hem verlangd wordt. Paarden die elkaar voor de eerste keer ontmoeten, slaan vaak met een voorbeen. Dit moet je zien als een waarschuwing: denk erom, niet te vertrouwelijk! Een nieuwsgierig paard zal met een hoef ergens aan krabben om het te onderzoeken, bijvoorbeeld de laadklep van een trailer. Krabben met de hoeven kan natuurlijk ook erg nuttig zijn om sneeuw van het gras te schrappen of ijs op een drinkbak te breken. Een paard dat kwaad is of gefrustreerd, zal dit vaak duidelijk maken door met zijn hoeven te krabben.

Schrappen met de voet is een vorm van bedelen, stampen met de voet betekent ongenoege.

De staart

De staart geeft ook veel duidelijke tekens. Een ontspannen paard draagt zijn staart ook ontspannen.

Een opgewonden paard draagt zijn staart hoog, een neergeslagen staart geeft angst of onderwerping aan.

Drukt het paard de staart tegen het lichaam, dan geeft het aan dat het klaar is om aan te vallen of meer tegenstand te bieden. Een merrie geeft zo aan, dat ze niets van een hengst wil weten. Ongeduldige paarden zwiepen hun staart heen en weer tijdens het rijden. Een stilstaand paard dat met zijn staart zwiept, verveelt zich waarschijnlijk of heeft last van vliegen.

Als je goed kijkt naar het gebruik van de staart, kun je daar veel van leren. Wanneer een paard vrienden begroet, houdt hij zijn staart hoger dan normaal, terwijl hij zijn staart laag laat hangen (maar niet zo weggedrukt als bij een bang paard) als hij bijvoorbeeld slaperig is.

Mesten

Bange of geschrokken paarden mesten vaker en als ze erg bang zijn, kan er zelfs diarree optreden.

De stem

- hinniken* Met geluiden kan een paard ons en andere paarden in de groep ook veel vertellen. aarden *hinniken* als ze elkaar herkennen of contact willen maken. Paarden kunnen elkaar aan de stem herkennen. Wanneer een paard hinnikt, tilt het zijn hoofd omhoog. Zo kan het zo goed mogelijk gebruik maken van zijn hals. De manier van hinniken verschilt per situatie, laag hinniken kan een teken zijn van plezier, net als snuiven of proesten. Hoog en schrill hinniken is juist vaak een teken dat het dier het niet naar zijn zin heeft, net als snorken en tandenknarsen.
- brommen* Een paard kan ook *brommen*: een geluid dat met veel kortere stoten uit de keel komt. Gebrom wordt gebruikt tussen merrie en veulen, tussen paardenvrienden, maar ook om een mens te begroeten. Bij de hofmakerij tussen hengst en merrie hoor je ook gebrom.
- gillen* Een andere vorm van stemgebruik is *gillen*. Tussen hengst en merrie is het gillen een teken van opwindning. Maar een merrie die loopt te flirten met een stelletje ruïnen, kan er ook wat van! Ook een ontmoeting tussen twee vreemde paarden gaat vaak vergezeld van gegil, vaak gecombineerd met gestamp met een voorbeen.
- snuiven* Paarden kunnen soms ook ineens gaan *snuiven*. Dit gebeurt vaak als ze iets onbekends tegenkomen. Het geeft wat extra effect aan de schrikreactie. In het wild snuiven hengsten die elkaar uitdagen. Bij het snuiven houdt het paard meestal zijn hoofd en staart omhoog en loopt op de punt van zijn hoeven, klaar om te vluchten.
- steunen* Soms hoor je paarden #steunen#. Dat kan gebeuren wanneer ze iets inspannends moeten doen, maar ook, bij oudere paarden, als ze opstaan of last van koliek hebben.

Hoe praat je terug?

Terwijl wij nog heel veel kunnen leren van de lichaamstaal van het paard, verstaat het paard onze lichaamstaal allang. Als je gespannen bent, beweeg je vaak onhandig en stijf. Het paard begrijpt onmiddellijk dat er iets aan de hand is. Als het paard jou als zijn leider beschouwt en jij bent ongerust, dan is dat voor hem ook onheilspellend. Het wordt daar onrustig en bang van.

Als je met paarden omgaat, moet je ervoor zorgen dat jij beschouwd wordt als het dominante lid van de kudde. Kracht helpt je daarbij niets, een paard is altijd sterker. Je moet gewoon proberen in hun eigen lichaamstaal terug te 'praten'. Als je je hoofd hoog houdt en oogcontact houdt met het paard, zal het paard je meestal als zijn meerdere zien en je met respect behandelen. Doe je het omgekeerde (hoofd gebogen, geen oogcontact), dan denkt het paard dat je een ondergeschikte bent. In de omgang met paarden moet je je altijd bewust zijn van de signalen die je afgeeft met je lichaam. Er zijn paarden genoeg die er misbruik van maken zodra ze door krijgen dat je niet zo zeker van jezelf bent. Zelfs als je je onzeker voelt, moet je toch zeker overkomen. Aarzel nooit, daar wordt het paard argwanend van. Ga rustig, maar wel doortastend, om met het paard. Als je geduldig bent en je niet van je stuk laat brengen, bouw je langzamerhand een vertrouwensrelatie met hem op. In de ideale situatie moet het zo zijn, dat het paard op jou reageert en niet andersom. Jij moet de situatie onder controle hebben. Daarbij kan je stem je heel goed helpen. Je kunt hem daarmee kalmeren en troosten, maar ook bestraffen of aanmoedigen. Schreeuw nooit tegen een paard. Ben je in het begin nog een beetje onzeker in de omgang met een vreemd paard, bedenk dan dat het geen schande is om op je hoede te zijn. Het zou dom zijn om geen respect te tonen voor zo'n groot dier met zulke sterke tanden en hoeven.

Afwijkend gedrag

Als je een paard goed observeert en er regelmatig mee omgaat, leer je hoe het dier zich normaal gedraagt. Afwijkingen van het normale gedrag geven aan dat er iets aan de hand is. Paarden voelen zich niet altijd even prettig in hun door ons gemaakte leefomgeving, zeker als ze ook nog eenzaam zijn. Paarden die zich gemakkelijk opwinden en hun inwendige spanning niet kunnen compenseren met beweging, omdat ze nou eenmaal te weinig ruimte hebben op stal, kunnen dan afwijkend gedrag gaan vertonen. Afwijkend gedrag op stal wordt ook wel aangeduid met de term *stalondeugden*.

stalondeugden

Voorbeelden hiervan zijn:

- kribbenbijten, bijten aan de voerbak of andere voorwerpen;
- luchtzuigen, het inslikken van lucht;
- weven, het om de beurt belasten van de voorbenen;
- likken of bijten, langdurig likken of bijten aan wanden of vloeren;
- ontsnappen, uitbreken uit weiland of stal;
- mest eten, het opeten van eigen mest;
- slaan, schoppen tegen de wanden van de stal;
- rondjes lopen, rondlopen in de box gedurende langere periode;
- kroonbetrappen, met de ene voet op de kroonrand van de andere trappen;
- boze dieren, slaan en bijten naar mensen of paarden;
- schrapen, klauwen met de voorvoeten en hierbij (soms) tegen de deur schoppen.

Kribbenbijten

Een paard is in het wild wel twintig uur per dag bezig met grazen. In de box is het voer zo op. Uit verveling kunnen paarden van alles en nog wat uithalen. Ze scherpen bijvoorbeeld hun tanden aan spijlen, klapperen met de deurgrendel en vinden daarbij soms uit hoe ze de deur open kunnen maken. Sommige paarden knabbelen aan van alles, vooral hout. Vooral de rand van de voerbak (krib) moet het daarbij vaak ontgelden. Dit *kribbenbijten* kan samengaan met luchtzuigen.

kribbenbijten

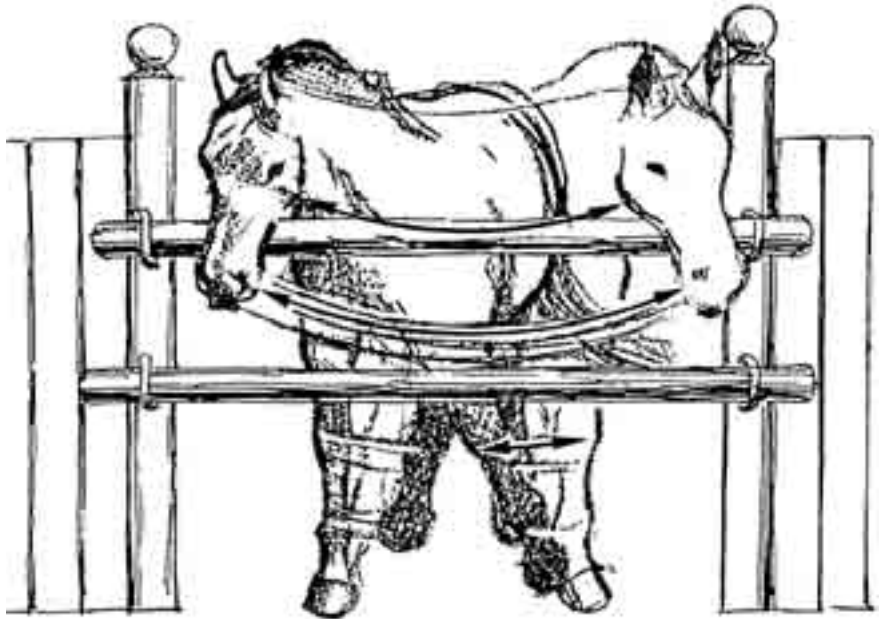
Luchtzuigen

Dit is een van de bekendste ondeugden bij paarden. Bij gebrek aan voer om op te knabbelen, slikt het paard lucht. Het zet zich daarbij met zijn tanden vast aan bijvoorbeeld de rand van de voerbak, de boxdeur of de afrastering tussen twee boxen. Sommige paarden doen het zelfs zonder zich ergens op vast te zetten. Op den duur kan luchtzuigen gevaarlijk zijn voor de gezondheid. Het veroorzaakt problemen in het spijsverteringskanaal en er bestaat risico op koliek.

Weven

De opvallendste ondeugd is het weven. Het paard schommelt ritmisch van het ene been op het andere, waarbij het zijn hoofd van links naar recht meebeweegt. Dit soort herhaalde bewegingen zie je ook vaak bij dieren in dierentuinen. Het is een uiting van geestelijke stress, vaak veroorzaakt door opgesloten zitten in een kleine ruimte zonder soortgenoten. Door weven kan slijtage van de voorbenen optreden.

Fig. 3.6
Weven.

Ontsnappen

Het komt wel eens voor dat paarden ontsnappen uit de wei. De reden is dan vaak dat het paard zich alleen voelt en gezelschap opzoekt. Het spreekt natuurlijk vanzelf dat de heining hoog genoeg moet zijn om te voorkomen dat zo'n paard eroverheen springt. Ook moet de afrastering stevig genoeg zijn, zodat het niet mogelijk is om erdoorheen te breken. Ook schriklint aan de binnenkant van de heining kan helpen het ontsnappen moeilijker te maken. Maar het allerbeste voor eenzame paarden is natuurlijk gezelschap in de wei. Sommige paarden hebben er zo'n hekel aan om op stal te staan, dat ze zelfs proberen om over de staldeur heen te springen. Bij andere paarden is de reden van de ontsnapping, dat ze opgewonden raken door iets wat er buiten gebeurt en waar ze bij willen zijn. Het paard kan dan met zijn voorbenen blijven vastzitten en ernstige verwondingen oplopen.

Mest eten

darmflora

Veulens eten vaak de mest van hun moeder op. Daardoor wordt hun *darmflora* (de bacteriën die in de darm zorgen voor de vertering) opgebouwd. Sommige paarden wennen eraan en leren het nooit meer af. Ook oudere paarden kunnen om dezelfde reden dit gedrag laten zien na een antibioticabehandeling. Dit is op zichzelf niet zo erg, maar er zijn paarden die het regelmatig doen. Dit kan wijzen op een tekort aan ruwvoer of mineralen; ze gaan zich vervelen, er is niet voldoende voor ze te eten en gaan dan maar mest eten.

De mest op tijd weghalen of een muilkorf omdoen zijn alleen maar een tijdelijk oplossing. Als verveling de oorzaak is, moet gezorgd worden voor meer afleiding en meer weidgang. Is het een voedingsprobleem of een wormbesmetting, dan zal er actie moeten worden ondernomen.

Schoppen in de stal

Een paard kan tegen de deur schoppen om aandacht te vragen of omdat het voertijd is. Andere paarden lijken het lawaai gewoon leuk te vinden. Dit is niet zo erg, maar het kan ook zijn dat het paard zich eenzaam en gefrustreerd voelt. Ook kunnen er

verklaarbare redenen zijn: jeukende parasieten aan de benen of muizen in de stal. Soms schoppen paarden naar mensen. Het paard weet dat dit de mens afschrikt en zo komt hij van ongewenste aandacht af. Het kan ook zijn dat het paard vroeger slecht behandeld is. Meestal is het schoppen niet aanvallend maar eerder verdedigend bedoeld. Het risico bestaat dat het paard zijn benen en hoeven beschadigt. Dit kan worden voorkomen door een rubber mat voor de deur te hangen. Deze dempt het lawaai en vangt de klap op.

Rondjes lopen

Het paard staat bijna nooit stil in zijn box, maar loopt de hele tijd in vrij hoog tempo rondjes. Dit soort gedrag zie je ook wel in dierentuinen. Het is meestal een teken van stress.

Boze dieren

Er zijn paarden die bijten of happen naar iedereen die in hun buurt komt. Of ze proberen hun achterhand naar je toe te draaien en te slaan. Sommigen proberen je fijn te drukken. Dit zijn allemaal dreigementen en daar moet natuurlijk een reden voor zijn. Meestal zijn deze paarden helemaal niet agressief, maar juist nerveus en onzeker. Dit soort zelfverdedigingsgedrag komt meestal door ervaringen met slechte behandeling in het verleden.

Stampen en schrapen

Paarden die eenzaam zijn of door andere paarden worden bedreigd, kunnen uit ellende gaan schrapen. Maar een paard gaat ook schrapen of stampen als het rusteloos is of onvoldoende beweging heeft. De oorzaak kan echter ook liggen in pijn, bijvoorbeeld als het paard zijn benen gestoten heeft of koliek heeft.

Dekenbijten

Sommige paarden bijten aan hun dekens of bandages. Daarvoor kunnen allerlei redenen zijn, bijvoorbeeld dat het te warm is of de deken jeukt. Dit laatste kan veroorzaakt worden door het gebruik van bepaalde wasmiddelen waar het paard allergisch voor is, of doordat er strootjes onder de deken zitten. Toch is ook dit bijten aan dekens of bandages vaak een uiting van verveling.

Door al deze afwijkende gedragingen kan waardevermindering van het paard optreden, slijtage aan de benen en tanden, beschadiging van staart en hoeven enzovoort. Het vervelende is dat dit soort gedrag vaak aanstekelijk werkt op andere paarden in de stal.

Vaak kun je tekenen van dit afwijkend gedrag ook terugvinden in de stal of aan de omheining. Denk bijvoorbeeld aan afgekloven houten delen, vieze plekken op de muur, kapotgebeten dekens enzovoort.

Als paarden eenmaal een bepaalde gewoonte hebben, is het niet gemakkelijk om ze die af te leren. Het beste is vaak meer weidengang of andere huisvesting, waardoor het paard zijn inwendige spanning beter kan afbouwen in de omgang met andere paarden. Paarden die zich vervelen en aan hout knagen, kun je takken geven om aan te knabbelen. Ook een speeltje in de stal kan voor de nodige afleiding zorgen.

Als je weet waarom het paard dit gedrag vertoont, kun je een oplossing proberen te vinden om van dit gedrag af te komen. Er zijn weefrekken te koop die op de boxdeur bevestigd kunnen worden. Deze verhinderen dat het paard met zijn hoofd heen en weer kan zwaaien. Tegen luchtzuigen zijn speciale luchtzuigerbanden te koop en

tegen dekenbijten, kribbenbijten en soms ook tegen luchtzuigen en mest eten kun je een anti-bijtkap, muilkorf of halsrek aanschaffen.

Nog beter is het natuurlijk om te proberen dit gedrag te voorkomen. Zorg voor voldoende afleiding voor het paard, zodat het zich niet hoeft te vervelen.

Fig. 3.7

Weefrek en anti-bijtkap.

Vragen 3.3

- a Onder welke omstandigheden kunnen paarden stalondeugden ontwikkelen?
- b Waarom is het moeilijk om paarden slechte gewoontes af te leren?
- c Wat betekenen de volgende lichaamsuitdrukkingen van een paard?
 - 1 Met de staart zwaaien.
 - 2 De staart tussen de achterbenen knippen.
 - 3 Oren die naar voren wijzen en regelmatig opzij en naar achteren draaien.
 - 4 Oren die plat in de nek liggen.
 - 5 Met de ogen rollen en de tanden ontbloten.
 - 6 Kauwende bewegingen maken door de mond te openen en weer te sluiten en dit snel achter elkaar te herhalen.
 - 7 De achterhand snel naar je toe draaien.
 - 8 Met de voorvoet over de grond krabben.
 - 9 Krachtig uitblazen van adem door de neusgaten.
 - 10 Tandenknaarsen.
- d Door welke oorzaken kan een paard afwijkend gedrag gaan vertonen?
- e Noem een aantal mogelijkheden om afwijkend gedrag te voorkomen.
- f Wat kun je doen om afwijkend gedrag tegen te gaan?

3.4 Afsluiting

Je hebt in dit hoofdstuk geleerd dat het paard een typisch kuddedier is. Daardoor vertoont het een bepaald gedrag. Dit gedrag kan wel door de mens worden beïnvloed, maar er blijft altijd een kuddedierinstinct bestaan.

Alle dingen die in dit hoofdstuk aan de orde zijn gekomen, kunnen je helpen om beter te begrijpen hoe een paard zich voelt. Je hebt geleerd de paardentaal te verstaan en weet nu ook waarvan een paard kan schrikken en wat een paard ruikt, hoort en ziet. Als je met deze dingen rekening houdt en let op de signalen die het paard uitzendt, kun je rustig naar een paard toelopen.

4 Omgaan met paarden

Oriëntatie

Je hebt nu al een heleboel geleerd over het gedrag van een paard. Bij alle dingen die je doet in de omgang met het paard en tijdens de verzorging ervan, moet je hier heel goed rekening mee houden. In dit hoofdstuk zul je leren hoe je een paard een halster aandoet, hoe je een paard geleidt naar bijvoorbeeld de wei of naar de stal, hoe je een paard op een veilige manier kunt vastzetten.

4.1 Het geleiden en vastzetten van een paard

Je zult vaak een paard van de ene naar de andere plaats moeten brengen. Meestal draagt het paard dan een halster, zodat je met een daaraan bevestigd halstertouw het paard stevig kunt vasthouden. Bij het geleiden is het natuurlijk belangrijk dat je rekening houdt met moeilijke doorgangen en risicosituaties. Wanneer je zelf goed weet waar je op moet letten en welke problemen je zou kunnen tegenkomen, kun je rustig en zelfverzekerd te werk gaan. Het paard voelt zich dan veilig en laat zich gemakkelijk leiden.

Wanneer je een paard ergens moet vastzetten is het belangrijk dat je weet waar dit veilig kan gebeuren. Ook moet je het paard zodanig kunnen vastzetten, dat in een eventuele panieksituatie het paard heel snel losgemaakt kan worden.

Halsters

Een paard draagt vaak een halster, bijvoorbeeld als er niet gewerkt wordt. Maar halsters worden ook gedragen in de showring.

Met een halster kun je een paard in de hand houden. Maar het is niet de bedoeling dat een paard altijd een halster draagt. Het paard kan in de box met de halster achter een uitsteeksel blijven haken. Een ander risico is dat het dier tijdens het krabben met zijn achterbeen of met rollen in de wei, met de takken van het hoefijzer achter de halster blijft haken. Ook in de wei moet een paard dus niet de hele tijd een halster dragen, al is het natuurlijk wel makkelijk bij paarden die moeilijk te pakken zijn. Sommige paarden vinden een halster vervelend als ze dat dag in dag uit moeten dragen en ze proberen het af te schuren, waardoor er kale plekken op het hoofd kunnen ontstaan.

Voor ieder gebruik is er wel een geschikte halster te koop. Een gewone halster bestaat uit een neusriem, een kinriem, bakstukken, een keelriem en een kopstuk. Meestal zit de sluiting aan de zijkant van het hoofd, bij de keelriem. Er zit boven de sluiting een gesp waarmee je de halster op maat kunt maken. Bij een veulenhalter (en bij andere halsters soms ook) kan de neusriem op maat gemaakt worden.

Een halster mag nergens knellen, want het paard moet natuurlijk gewoon kunnen eten en ademhalen. Bovendien zou een schurende halster kale plekken veroorzaken. De neusriem mag niet te laag hangen, want dan raakt het paard de halster te gemakkelijk kwijt. Hij moet op het harde neusbeen liggen om een vrije ademhaling

mogelijk te maken. Verder mogen de bakstukken niet te dicht bij de ogen zitten en de oren mogen geen last hebben van het kopstuk. De keelriem mag de kauwbewegingen van de kaken niet hinderen, maar moet wel iets strakker zitten dan bij een hoofdstel om uittrekken te voorkomen.

Fig. 4.1
Halster.

In de praktijk lijkt de prijs van een halster vaak belangrijker dan de pasvorm en de kwaliteit, maar het spreekwoord zegt: goedkoop is duurkoop. In ieder geval zou de pasvorm als eerste bekeken moeten worden.

De materialen waarvan een halster is gemaakt kunnen heel verschillend zijn. Er zijn halsters te koop van leer, nylon, band of koord. In verhouding is een leren halster erg duur, maar de pasvorm is over het algemeen ook beter. Bovendien is leer (als het goed onderhouden wordt) sterk en gaat lang mee. Een paard kan een leren halster altijd kapottrekken, ook al is het leer nog zo sterk en goed onderhouden. Nylon halsters zijn verkrijgbaar in alle kleuren van de regenboog. Ze zijn veel goedkoper en ook heel goed te gebruiken, al zijn er paarden die er allergisch voor zijn. Een nylon halster is wel heel sterk en heeft nauwelijks onderhoud nodig. Je kunt ze wassen.

Er bestaan ook stalhalsters van andere materialen, bijvoorbeeld sisal of linnen. Ze zijn eenvoudig en goedkoop.

Halsters van linnen band zijn niet geschikt om er een paard langere tijd mee vast te zetten. Ze worden wel gebruikt voor keuringen, ook al omdat ze mooi wit van kleur zijn. Een halster van koord, ook wel een minihalster genoemd, kun je makkelijk in je jaszak meenemen. Het kan gebruikt worden om een paard even mee vast te zetten, bijvoorbeeld tijdens de pauze van een buitenrit. Het nadeel van deze halsters kan zijn dat ze als er spanning op komt te staan, gemakkelijk in de huid van het paard snijden. Een eenvoudig koordhalster kun je ook zelf maken.

Fig. 4.2
Een zelfgeknoopte
koordhalster.

De al eerder genoemde showhalsters zijn vooral bedoeld om tijdens een show het hoofd zo goed mogelijk te laten uitkomen.

Je gebruikt een halster om een paard te leiden of vast te zetten. Het is niet de bedoeling dat het paard dag en nacht met een halster blijft rondlopen. De kans op kale plekken of wondjes aan het hoofd wordt dan groot..

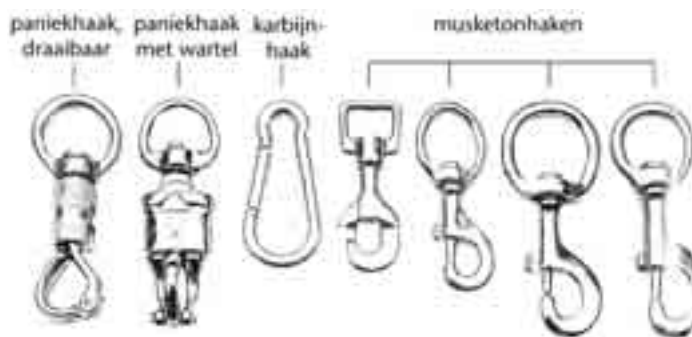
Aan de halster wordt meestal een touw bevestigd, maar ook een kunststof koord of een leren riem zijn mogelijk. Deze laatste materialen zijn in geval van nood moeilijk door te snijden en glijden ook gemakkelijker door je hand en kunnen dan verbrandingsverschijnselen veroorzaken.

Laat een halster nooit in de stal slingeren. Je kunt je voorstellen wat er gebeurt, wanneer een paard in een halster stapt die nog vastgeknoopt is aan de muur!

Bij het aandoen van een halster houd je de halster in je linker hand, ga je naast het hoofd van het paard staan en breng je je rechter hand onder de kaak door naar het neusbot. Het hoofd ligt nu als het ware in je rechter arm. Leg eerst het halstertouw rond de hals, daarna schuif je de halster rond het hoofd, haal een voor een de oren erdoor en maak de sluiting vast.

Het halstertouw zit meestal aan het halster vast met een musketonsluiting of een paniekhaak.

Fig. 4.3
Verschillende
bevestigingsmogelijkhe-
den voor het halstertouw.

Een paniekhaak kun je met een ruk losmaken als het nodig is. Dit is een goede oplossing voor het vastzetten van een paard in een trailer of stal. Bij het geleiden van een paard zou je misschien te gemakkelijk de haak opentrekken als het paard verzet pleegt.

Vasthouden en geleiden

Als je een paard vasthoudt, sta je aan de linker kant van het paard. Met de rechter hand houd je de teugels of het halstertouw vast. En met je linker hand het uiteinde van de teugels of het touw. Je rechter hand moet je niet te dicht bij het paard houden, ongeveer 25 cm van het hoofd.

Als je het paard gaat geleiden, blijf je naast de hals en de schouder van het paard lopen. Als je wilt wenden, doe dat dan altijd naar rechts, zodat het paard zijn hals kan gebruiken om in balans te blijven. Als je het paard naar je toe keert, is de kans groot dat het paard uit balans raakt en op je tenen gaat staan.

Bedenk dat je niet naast het paard door een deur kunt. Als het paard beklemd raakt in een nauwe doorgang, of de deken of het zadel blijft ergens achter haken, kan dit paniek bij het paard veroorzaken. Hij wil dan zo snel mogelijk de deur door of het hek uit en jij loopt het risico onder de voet te worden gelopen. Bovendien kan het paard zijn heupen beschadigen aan de deurpost. Daarom loop je voor het paard de staldeur uit, daarna ga je weer naast zijn schouder lopen. Pas er altijd voor op dat de voorbenen van het paard je niet kunnen raken. Zorg er ook altijd voor dat de deur of het hek open blijft staan terwijl je het paard er doorheen leidt.

Laat je nooit meetrekken door het paard en wees er altijd op bedacht dat het paard ergens van kan schrikken en dan wil wegspringen. Stel het paard dan zo goed mogelijk gerust en neem de teugel een beetje korter, zodat je meer contact houdt. Zorg er ook voor dat het halstertouw voldoende lang is, dan kun je, als het paard plotseling schrikt en steigert, het touw verlengen en kan het paard zich niet losrukken.

Wikkel het halstertouw nooit om je hand of arm. Als het paard op hol slaat, word je meegesleurd. Steek ook nooit je vingers door de ring van de halster als je het paard geleidt. Als hij er vandoor gaat, krijg je ze misschien niet los. Als je een paard aan de hand tot de orde wilt roepen, kun je dat doen door op het juiste moment een scherpe ruk te geven. Het heeft echt geen zin om voortdurend aan de teugel of het geleidetouw te rukken. Een al te enthousiast paard kun je het eenvoudigst afremmen door je linker hand omhoog te doen voor de ogen van het paard. Dit stopsignaal is voor het paard goed zichtbaar en het zal dat in de meeste gevallen respecteren.

Wanneer een paard zich niet laat geleiden, helpt het niet het paard vooruit te trekken. Het paard zal dan eerder gaan hangen of achterwaarts gaan. Meestal helpt het om met je rechter vuist tegen de kin van het paard te duwen of met je stem het paard te activeren.

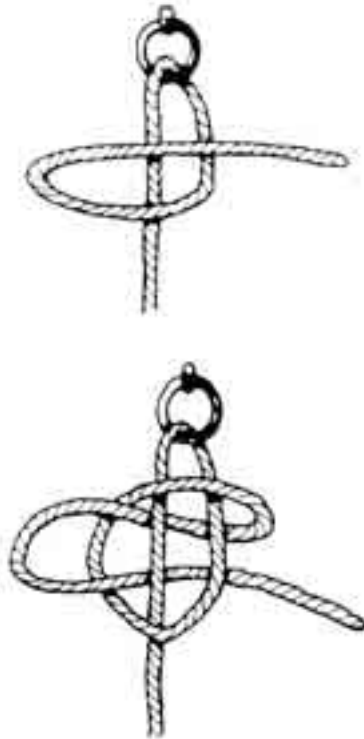
Vastzetten

Voor veel paarden is vaststaan aan een touw iets heel gewoons, omdat ze bijvoorbeeld in stands staan. Bij andere paarden komt het af en toe voor, in de trailer, bij de hoefsmid of tijdens het poetsen.

Toch is vastgebonden staan voor een vluchtdier een onnatuurlijk iets. Daar moet je bij het vastzetten altijd rekening mee houden. Als het paard ergens van schrikt, wil het weg. Als het op dat moment vaststaat, gaat het dus met zijn volle gewicht aan het touw hangen tot er iets breekt, zodat het kan vluchten. De halster moet dus stevig zijn. Het halstertouw wordt vervolgens vastgemaakt met de *paardenknoop*. Deze kun je altijd met een ruk lostrekken als dat nodig mocht zijn.

paardenknoop

Fig. 4.4
De paardenknoop.

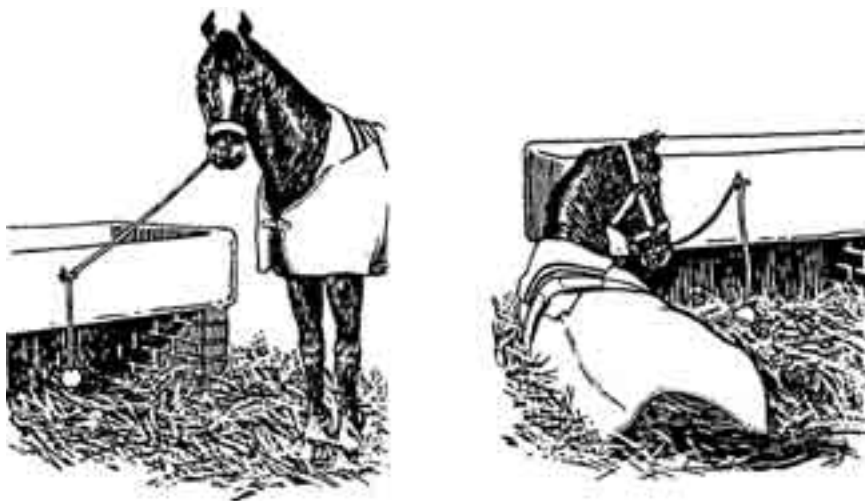

Paarden die vaak vaststaan en ontdekt hebben hoe ze de paardenknoop moeten lospeuteren of paarden die het halstertouw doorvreten, kunnen worden vastgezet met een stevige ketting met een panieksluiting.

Bij het vastzetten moet je het paard ruimte genoeg geven om zijn hoofd en hals vrij te bewegen, dan kan hij alles om zich heen in de gaten blijven houden en schrikt minder snel.

Het touw moet niet zo lang zijn, dat het paard eroverheen kan stappen of met het hoofd onder het touw kan raken. Paarden in stands hebben vaak aan de halster een lang touw met een klos eraan. Daardoor blijft er voor het paard voldoende mogelijkheid om zich te bewegen en de klos houdt het touw strak, zodat het paard niet met zijn voorbeen over het touw kan stappen.

Fig. 4.5
De klos houdt het touw strak.

Het object waaraan je het paard vastzet, een ring of een paal bijvoorbeeld, moet stevig vastzitten en in ieder geval op schofthoogte zitten. Het paard loopt dan bij een schrikreactie minder risico om letsel op te lopen aan hals en rug. Zou je het paard vastzetten aan een beweeglijk deel, zoals een schuifdeur of een halve deur met spijlen, dan is in een panieksituatie het leed niet te overzien.

Je moet een paard nooit vastzetten aan de teugels, want bij een schrikreactie kan hij beschadigen aan de mond oplopen.

Als het mogelijk is, moet je het paard vastzetten met zijn hoofd naar buiten gericht en de achterhand naar een muur of een balk. Als het paard dan schrikt of zich verzet, zal hij niet naar achteren gaan of aan het touw gaan hangen. Bovendien staat een vluchtdier, dat gewend is aan een gezichtsveld van bijna 360 graden, niet graag met zijn gezicht naar de muur. Dit geeft hem het idee dat hij naar voren niet weg kan en dat maakt hem extra nerveus.

Naar de wei brengen

Als je een paard naar de wei gaat brengen, moet je je goed bedenken wat er kan gebeuren. Het paard voelt dat het zo meteen vrij zal zijn en raakt daardoor opgewonden. Voorkom problemen en gevaarlijke situaties door goed op te letten en houd het paard onder controle. Als je bij de wei komt, is het het beste als je tussen het paard en het hek gaat staan. Zo kun je het hek open doen zonder dat het tegen het paard aankomt. Doe het hek ver genoeg open om jezelf en het paard door te laten. Leid het paard dan de wei in en keer om het hek weer dicht te doen. Houd het paard stevig vast en laat je niet de wei intrekken. Loop dan een flink stuk de wei in, weg van het hek, draai weer om, zodat het paard naar het hek kijkt. Nu ga je voor het paard staan en doe je de halster af. Doe rustig en maak het paard niet extra opgewonden. Stap dan achteruit en draai niet je rug naar het paard. Blijf het paard in de gaten houden terwijl je (achterwaarts) terugloopt naar het hek. Het paard zal blijven staan of verder de wei inlopen in plaats van jou achterna te lopen. Zo kun je dan gemakkelijk het hek weer opendoen en de wei uitgaan. Je voorkomt op deze manier dat je in een onveilige situatie komt door vreugdesprongen van het paard. Natuurlijk sluit je het hek weer goed af.

Wanneer er al andere paarden in de wei zijn, is het verstandig om deze op afstand te houden, want je weet nooit precies wat de reacties van de paarden op de

nieuwkomer zullen zijn. Als ze met zijn alle voor het hek staan te dringen, kan dit linke situaties opleveren. Vraag in zo'n geval, omwille van de veiligheid, iemand om je even te helpen de andere paarden op een afstand te houden. Laat een paard nooit los als je het niet volledig onder controle hebt. De risico's dat je door bokken of wild weggalopperen gewond raakt, zijn dan veel te groot. Maar bedenk wel, dat je eigen veiligheid altijd belangrijker is dan die van het paard. In noodgevallen geldt daarom: laat maar los.

- Vragen 4.1**
- a Waarom mag je een paard nooit vastzetten aan een staldeur?
 - b Je brengt een paard naar een wei waarin al een paar andere paarden staan. Waarom moet je die op afstand houden en hoe zou je dat kunnen doen?
 - c Bij het geleiden van een paard maak je de wending altijd rechtsom. Waarom is dat?
 - d Waarom zal een dierenarts soms vragen om andersom te wenden?

4.2 Afsluiting

In dit hoofdstuk heb je geleerd hoe je met een paard moet omgaan, hoe je het paard vastzet en geleidt op een manier die voor het paard en voor jezelf veilig is.

Trefwoordenlijst

A

aalstreep 39

B

brommen 57

bruin 33

C

chip 28

chromosomen 36

D

darmflora 59

dominant 37

drafspport 18

E

endurance 18

exterieur 19

F

fenotype 37

flemen 55

fossiele resten 9

G

genen 36

genotype 37

geslachtscellen 36

gesloten stamboeken 21

gillen 57

H

hinniken 57

horsekiller 16

K

kleven 45

kribbenbijten 58

kritische afstand 52

O

open stamboeken 21

P

paard 48

paardenknoop 65

paardentypen 22

pijn 48

pony 22

R

recessief 37

robe 33

Romeins rijden 17

rudimentaire 10

ruin 29

S

schofthoogte 29

snuiven 57

stalondeugden 58

stamboeken 21

stekelharig 33

steunen 57

T

tastzin 47

temperament 21

territorium 10

transponder 28

trillingszin 48

type 30

V

verdunde vorm 34

vluchtafstand 52

voedselnijd 54

vos 33

Z

zintuigen 46

zwart 33

